AHMET REFİK

BALTACI VE BÜYÜK PETRO

HAZIRLAYAN: MEVLÜT FARUK İSLAMOĞLU

BALTACI VE
BÜYÜK PETRO

BALTACI VE BÜYÜK PETRO / Ahmet Refik

YAYINCI: Akıl Fikir Yayınları
YAYINA HAZIRLAYAN: Mevlüt Faruk İslamoğlu
DİZGİ: Fahri Taşkın
KAPAK TASARIMI: Akıl Fikir
İÇ DÜZEN: Akıl Fikir
BASIM: Mart 2012

AKIL FİKİR YAYINLARI
Alayköşkü Caddesi Küçük Sokak Civan Han Kat:1 No:3
Cağaloğlu - Fatih / İSTANBUL
Tel: 212 - 520 98 90 / 97 Fax: 212 - 527 06 77
e- posta: bilgi@akilfikiryayinlari.com

AHMET REFİK

BALTACI VE BÜYÜK PETRO

AKIL FİKİR YAYINLARI

Büyük tarihçi Ahmet Refik'in, Prut Zaferinin (1711) 200. yıldönümünde Osmanlıca yayınlanmış olan "Baltacı ve Büyük Petro" isimli eseri, Mevlüt Faruk İslamoğlu tarafından günümüz Türkçesiyle hazırlanmış ve yayınevimizce 300.yıldönümü hatırasına basılmıştır.

AHMED REFİK ALTINAY

HAYATI, ESERLERİ (1881-1937)

Üstad Ahmed Refik 1881 yılında Beşiktaş'ta doğmuştur. Babası Üsküplü Ahmed Ağa'dır. İlk tahsilini Beşiktaş'ta Askerî Rüştiyesi'nde yapmış, sonra Kuleli Askerî İdadisi'nde okuyarak burada da orta tahsilini muvaffakiyetle bitirmiştir. Ahmed Refik buradan Harbiye'ye geçerek 1898'de piyade birinciliği ile ve yüzbaşılıkla çıkmıştır.

Ahmed Refik daha mektep sıralarında iken tarihe karşı çok merak ve düşkünlük göstermiş ve mektebi bitirdikten sonra da askerî mekteplerde ve Harbiye Mektebi'nde muallimlik vazifesi almıştır. Balkan Harbi'nden sonra da Harbiye'de Almanca okutmuş, fakat bir müddet sonra gözlerindeki zaaf dolayısıyla emekli edilmiştir.

Üstad Ahmed Refik bu tarihten sonra tarih inceleme ve yayınıyla daha fazla meşgul olmuş, birçok eserler vücuda getirmiştir. 1918'de kapatılan Darülfünun'a tarih öğretmeni olarak giren merhum, bir müddet sonra da müderris olmuş, bu arada tarihi Osmanî Encümeni ve Tarihî Vesikaları Tasnif Komisyonu azalıkları gibi ilmi vazifeler yapmıştır. Bu sırada *Demirbaş Şarl* adıyla yazdığı bir eserden dolayı 1918'de İsveç Hükümeti kendisine birinci rütbeden Vazda Nişanı'nı vermiş, ayrıca 10 bin Frank hediye edilmiştir

Üstad Ahmed Refik hayatının son günlerine kadar devam eden bir matbuat emektarlığı da yapmıştır. *Tercümanı Hakikat ve İkdam* gazetelerinde birçok tarihî makaleler neşretmiş, *Tarih Encümeni* mecmuasıyla *Yeni Mecmua'*da da, ilmî yazılar yazmıştır. Ahmed Refik Evrak Hazinesinde ilk olarak derin tetkikler yapmış, Türk tarihini aydınlatan pek çok mühim vesikalar bulmuş, bunları da neşretmiştir.

Üstadın matbuat hayatı çok zengin ve geniştir. Son günlerine kadar bugünkü gazete ve mecmualar- dan bir çoğuna tarihî makaleler ve tefrikalar yazıyor- du.

Ahmed Refik'in subay iken askeri tarihe ve askerlik vazifelerine dair yazdığı ve yayınladığı eserler 20'den fazladır.

Umumi tarihe ve Türk tarihine ait yazıp neşrettiği kitap ve risaleler de 32'yi bulmaktadır. Bunlar arasında altı ciltlik *Büyük Tarihi Umumi*, 3 ciltlik *Tarihi Medeniyet* gibi çok yüklü eserler de vardır. Bu arada Osmanlı tarihinin muhtelif simaları ve değerli tetkikleri ihtiva eden monografileri ve tedrisat kitapları bulunmaktadır.

Tarihî similar, Kabakçı Mustafa, *Kadınlar Salta- natı*, *Lale Devri, Köprülüler, Felaket Seneleri*, *Tesa- viri Rical* üstadın eserlerinin en fazla beğenilenlerin- dendir.

Üstad Almanca ve Fransızcayı çok iyi bilir ve aruz vezniyle çok güzel şiirler ve şarkılar vücuda getirir- di. Şarkı olarak yazdığı manzumelerden birçokları da bestelenmiş ve çok beğenilmiştir.

ÖNSÖZ

1911 senesi Prut zaferimizin iki yüzüncü yıldönümüdür. Büyük Petro'ya karşı kazandığımız bu parlak zaferin askerlik tarihimizde pek mühim bir şanlı sahife ve galibiyet teşkil ettiği göz önüne alınırsa, bu büyük muzafferiyetin iki yüzüncü senesinde tam bir şevk ve iftiharla değerlendirmemiz gerekir.

Gerçekten bir millet için geçmişine bağlılık, pek büyük bir kuvvettir. Bu güç geleceği düzeltme ve aydınlatmaya yardımcı önemli bir unsur olduğu gibi, parlak ve şerefli günlerin, muhteşem devirlerin zaman zaman hatıralarıyla onun kalbinde yok olmayan bir sevinç bırakacak yegâne vasıtadır.

Özellikle galibiyet zevki her milletin duygu ve geleneklerinde pek kıymetli bir yer tutar. Vatan uğrunda canını feda eden millet fertleri vatan uğrunda kazanılan bir zafer daima saygı ve hürmetle hatırlanır. Yaşadığımız asrın insanlık ve barış üzerine kurulmuş olan düşünce ve prensipleri harp taraftarı duygulara henüz üstünlük sağlayamamıştı. Bugün en barışsever milletler bile vatanlarının şan ve zafer günlerini milletlerine has duygu coşkunluğuyla saygı ve heyecan ifadesiyle anarlar. Binaenaleyh Bultava başarısı Ruslar için ne derece büyük bir önemi haiz ise, Prut Zaferi de biz Türkler için o derece şanlı bir galibiyet sayılmalıdır.

Prut zaferinde kılıç vazifesini tamamıyla yerine getirmiş, fakat siyaset, maalesef devlet işlerine idare etmekten uzak bir bakanın cehaleti ile yapılmıştır. Vezirin cehaleti, hedefi "devletin istikbalini" heder etmiştir. Baltacı ordu idaresinde gösterdiği fıtri dirayeti siyasi işlerde hiçbir şekilde gösterememiştir. Tarihi belgeler tam bir tarafsızlıkla ispat ediyor ki Falçi Anlaşması'nın bütün sorumluluğun III. Ahmet'in bakanı Baltacı Mehmet Paşa'ya aittir. Hatta anlaşmanın maddeleri ve şartları da Baltacı'nın düşünce tarzı ve sosyal terbiyesini göstermeye delil olacak mahiyettedir.

Gerçekten de Osmanlı haremine odun taşıma kabiliyetiyle büyük bir milletin mukadderatını iktidar olarak omuzlarına alma sanatı arasında aşılması mümkün olmayan uçurumlar vardır. Siyasi işler Baltacı'nın idrak edemeyeceği bir saha, ilim ve marifetti. Bu sahada işleri yürütebilmek için

Sokullu’nun dirayetine Köprülü’nün uyanıklığına sahip olmak, uzun bir tecrübe ve irfan ile sivrilmek gerekirdi.

Baltacı ise sırf hile ve desiseleriyle işin başına geçmiş, Kavanozlarla Kalaylıkozların düşük arkadaşlığıyla fikirlerini aydınlatmış(!). Aynı okulun terbiyesinde yetişmiş, aynı fikirlerle öne çıkmıştı. Hâlbuki bir milletin mukadderatının geleceğinin idaresi bir kavmin siyasetinin planlanıp başarılı şekilde yürütülmesi büyük bir tecrübe ve zekâya, derin bir uzmanlık ve dehaya lüzum gösterir. Milletler arasında devletin saygınlığını koruyan ve menfaatlerini elde eden en önemli unsurlar; her milletin bilinen sembolünü karakterini şekillendiren zekâlar ve bu zekâların uzman ve deneyimli olmaları hatta hiç olmaz ise diğer milletleri temsil eden zekâlarla aynı seviyede olmaları gerekir. Bu gibi şartlara sahip olmadan başa geçme ihtirasına kapılanlar vatanlarını en açık bir şekilde başarılardan mahrum bıraktıkları gibi kendilerini de pek kötü utançlar içine düşürürler. Bir millet kendisine kötülük edenleri hiçbir vakit unutamaz. Zaman içinde bulunan çevrenin ve baskının tesiri ile bu hataları geçici bir suskunlukla geçiştirir. Fakat tarih vatan adına işlenen bu cinayetleri sonsuza kadar nefretle hatırlar.

Şu küçük eser Prut Zaferinden önceki iç durumlarımızın perişan halini açıklamak ve Prut sahillerinde canlarını feda eden kahraman askerlerimizin adlarını derin bir hürmet ve saygıyla anmaya vesile olmak için hazırlanmıştır. İçindeki bilgiler en emin ve en doğru belgelere dayanmaktadır. Dış işlerimizin ilişkilerini araştırmak için en güvenilir belgelere müracaat edildiği gibi, iç siyasetimizi gözden geçirmek için Divan-ı hümayun kaleminde saklanan basılmamış belgelerden faydalanılmıştır.

Ahmet Refik

Sultan III. Ahmet

OSMANLI DEVLETİ – RUSYA

Rusya’da Büyük Petro hüküm sürerken, Türkiye eskisi gibi kuvvetli değildi. Kara Mustafa Paşa’nın Viyana’yı kuşatması, Türkiye için büyük bir felâket oldu. Harp tam on altı sene sürdü. Budin, şimdiki Budapeşte, Türklerin bir vilayet merkezi idi. Macaristan Türklerin bir vilayeti idi. Avusturyalılar Budin’i aldılar, Türkler:

“Aldı Nemse bizim nazlı Budin’i” diye yürekleri yanarak Budin’den ayrıldılar.

Türk Ordusu Zenta’da büyük bir felâkete uğradı. Tek başına Avusturyalılarla, Ruslarla, Lehlilerle, Venediklilerle çarpıştı. Nihayet düşmanlarla uzlaşmaya mecbur oldu. Drava suyu kenarında Karlofça kasabasında düşmanlarla sulh yapıldı. Macaristan elimizden çıktı. Yunanistan’da Mora Venediklilere bırakıldı. Azak Kalesi Büyük Petro’ya terk edildi. Batı Ukrayna Lehlilerin elinde kaldı. Türkler bu tarihten itibaren gerilemeye başladılar.

Karlofça Anlaşması’ndan sonra – III. Ahmet ve sadrazamları – Kavanoz, Enişte Hasan Paşa, Kalaylıkoz, Baltacı – Büyük Petro icraat ve ıslahatları Kuzey Harbi – Büyük Petro ve Demirbaş Şarl Çorlulu Ali Paşa’nın siyaseti XII Şarl’ın elçi istemesi Şarl’ın Yusuf Paşa ile diyalogu – Poltava – XII Şarl’ın Bender’e firarı Karlofça Anlaşması Osmanlı hâkimiyetine büyük bir darbe vurmuştu. Kalenberg, Salangamin ve Zenta mağlubiyetleri artık Osmanlıların harici kuvvetlerden de mahrum olduklarını gösteriyordu. Osmanlılar bu büyük mağlubiyetlere gelinceye kadar gerçekten dâhili birçok felaketlere yıkıntılara duçar olmuşlardı. Fakat o aşamada bu kadar ağır hezimetlere bu derece kanlı mağlubiyetlere giriftar oldukları görülmemişti. I. İbrahim kadınlar içinde sarayın süslü bahçelerinde zevk ve sefahatle hayatını sürdürür, I. Mustafa milletin hazinesini ihtilal şuuruna feda eder, IV Murat gaddarane bir şiddet ile saltanat sahifesini kan lekeleri içinde bırakır, bütün bu cinnetler ve cinayetler milleti kahır ve baskı altında üzer, fakat ordu hiç olmazsa haricen bir metanet gösterir, eski kuvvet ve heybetlerinden bir nebzesini olsun göstermeye gayret ederdi. Şimdi artık milletin yegâne varlık sermayesini teşkil eden askeri nüfuzda yok olmuş, haysiyetin görüntüsünden eser kalmamıştı. Ordu, Prens Ojen’in birbirini

takip eden darbeleriyle Budapeşte’den tam bir mağlubiyetle çıkarılıyor, Erdel ile Macaristan ve Avusturya bırakılıyordu. Komaniçe ile Podolya ve Batı Ukrayna Polonya’ya terk edilmiş, Azak Kalesi Rusya’ya kalmak üzere ve Ruslarla da bir antlaşma imzalanmıştı. Daha doğrusu, Osmanlıların eski düşmanları arasına şimdi yeni bir imparatorluğun genç ve faal bir hükümdarı da dâhil olmuştu.

III. Ahmet kanlı bir ihtilal sonrası vatanın mukadderatını eline aldığı zaman harici vaziyet bu durumda idi. İçişleri, bir asırdan beri devam eden idari dalgalanmaların, rüşvet ve yiyiciliklerin kanlı ve feci sahnelerin, en zararlı tesirleri altında perişan olmuştu. III. Ahmet’in daha ilk günlerinden, bu idari dalgalanmanın bu yeni bir zekâ ile tamamen sona erdirilemeyeceği anlaşılmıştı. III. Ahmet tahta çıkışının ertesi günü camiye giderken vezirinin katlini isteyen asi ve şımarık askerlere onay verdiği zaman, zaaf ve teslimiyetini tam olarak ortaya koymuştu.[1]

Artık o tarihten itibaren uzun karışıklıkların devamlı rüşvetlerin alışıldığı şekilde devam edeceği hissedildi: III. Ahmet yapı itibariyle zayıf olduğu gibi safa ve istirahate yatkın idi. Hayatının hemen büyük bölümünü Karaağaç Köşkleri’nde gönül açan sayfiyelerde geçirir, lalelerle süslenmiş bahçelerde çırağlar tertip ettirirdi. Dâhili programlarının mühim bir bölümünü düğünler ve ziyafetlerle geçiren bu padişah üç senede “temiz soyuna yıldız gibi sekiz kız evladı ile acılı bahtlı sarayı çok süsleyen üç şehzadenin sahibi olmuştu.”

Çevresini oluşturan beceriksiz sadrazamlar ve ağalar içinde hayatını geçirmişti. III. Ahmet devrinin bu seçkin kişileri arasında en mühim simaları Kavanozlarla Kalaylıkozlar daha sonra da Baltacı Mehmet Paşalar teşkil ediyordu.

Kavanoz Ahmet Paşa yeniçeri isyanları esnasında ikbal mevkiine ulaşmış, yüksek sadrazamlık makamına yeniçerilerin tavsiyesiyle yükseltilmişti. Esasen, iktidarsız olan bu zat en çok cehalet ve rüşvetle şöhret bulmuştu. Ahmet Paşa rüşvet ve yiyiciliği son dereceye vardırmıştı. Rütbe ve kadroları parayla satar, kendisine kadrolara tayin talebiyle gelenlere açıktan açığa pazarlığa başlardı. Ahmet Paşa ötekinden berikinden para çekmeyi o derece mucidane bir sanat haline getirmiştir ki, kendisine avam arasında “Kavanoz” unvanı verilmişti. Ahmet Paşa bodur boyu, tıknaz vücudu, garip davranışları ve hareketleri ile tanınan tiplerden birini teşkil ediyordu. Onun

bu ahlakını III. Ahmet de biliyordu. Hatta Kavanoz'u sadrazamlık makamından düşürmek için uygun bir zaman bekliyordu. III. Ahmet sadrazamlığı birkaç defa eniştesi Hasan Paşa'ya teklif etmiş, kabul etmediğini görünce üzülmüş, nihayet Kavanoz hakkındaki şikâyetlerin çoğalması üzerine sadrazamlık mührünü aldırmaya karar vermişti. Kavanoz, III. Ahmet'in mührü hümayunu istemek için gönderdiği Silahtarağa'dan bu felaket haberini duyar duymaz "büyük bir ıstırapla zaman ve zemin başına zindan olup mühr-i şerifi kaytan ile yakasına bağlı olmakla bu kadar zaman birçok problemi çözmüş ve meseleyi halletmişken(!) bu defa o kadarcık bir problemi çözemeyip" kaytanı ile beraber yakasından koparıp vermeğe mecbur olmuştu!

Yeni sadrazam Hasan Paşa idari işlere oldukça vakıf bir zattı. Fakat III. Ahmet'in çevresi daima yalan dolan dedikodu ile dolu olduğu için sadrazamlık makamı hiç kimsenin uhdesinde kalamıyor, vezirlerin seçiminde Kızlarağası'nın ve Valide Sultan'ın tesirleri gözüküyordu. Bu etkiler yine neticelerini vermiş, devlet işleri bu dönem dalgalı bir hale gelmişti. Bütün halk "Kalaylıkoz Ahmet Paşa sadarete geçse işler nasıl düzelir!" demeye başlamıştı. III. Ahmet kamuoyu tesirlerine kapılarak Kalaylıkoz'u seçmeğe mecbur olmuş, sadrazamlık mührünü Kalaylıkoz Ahmet Paşa'ya emanet etmişti.[2]

Ahmet Paşa, Baltacılıktan[3] yetişmiş, daha sonra Kandiye'ye vali tayin olunmuştu. Fakat bu yeni sadrazamın Hasan Paşa ile mukayese edilemeyeceğini insanları tanıyıp değerlendirmeğe vakıf olanlar tamamiyle teslim ve ifade ediyorlardı. Kalaylıkoz hemen hemen Kavanoz ölçüsünde aynı fikir terbiyesine sahip, aynı muhitin tesiri altında yetişmişti. Kendisinde vatan ve millete faydalı olmak, devlet içinde denge ve istikrarı tesis etmek, öteden beri nüfuzunu kaybetmiş olan sadrazamlık makamının eski büyüklük ve saygınlığını kazandırmak gücü yoktu. Kalaylıkoz, bütün bu düşünme gücünü sarf etmiş, sonunda yeni icraatlar adına yeni yeni konular icat etmeyi mühim bir başarı saymıştı. Kalaylıkoz'un beceriksizliği ileri görüşlü zatların gözünde öteden beri bilinip teslim ediliyordu. Hatta zamanın şairlerinden biri:

Nagehan bir gün Kalaylıkoz gelip oldu vezir

Her gören dedi: vezaret ırzını eğler şikest

Ben dedim: uslandı zira çark-ı te'dip eğleyub

Terbiye kılmak gerektir anı bunca sergüzeşt

Dedi bir danay-ı kar karargâh u sahip-i tecrübe

"Terbiyet naehilra çün kerd kanber kunbedest"

Tarzında Kalaylıkoz'un sadrazamlığını alkışlamıştı!

Kalaylıkoz esasen Kıbrıslı idi. Saraya evvela baltacılıkla girmiş, daha sonra IV. Murat'ın Kızlarağası Yusuf'un himayesini celbe muvaffak olarak sırasıyla yükselme basamaklarını kat etmişti. Kalaylıkoz, III. Ahmet devrinin garip ve gülünç simalarındandı. Yalancılık, öğünmek, kendini methetmek paşanın en birinci hasletlerindendi. Kalaylıkoz'un en samimi arkadaşı Kastamonulu Baltacı Mehmet Paşa idi. Baltacı Mehmet Paşa ile ilişkileri daha kapı yoldaşlık zamanından başlıyordu. İkisi de bir ocaktan yetişmişlerdi. İkisinde de yekdiğerini tamamlayan, yekdiğeri ile aynı derecede karakter nitelikleri vardı. Biri yalancı, kendini beğenmiş, öbürü hileci, tuzakçı idi. Fakat ikisinde de müşterek bir haslet vardı ki, o da para ve rüşvete karşı büyük bir gönül zaafı göstermeleriydi. Kalaylıkoz'la Baltacı bu kötü nitelikleri düzeltmeye imkân veren bir çevrede yaşamamışlardı. Yaşasalar da karakterlerini ıslah edecek kabiliyet göstermemişlerdi. Oturdukları yer, esasen çoğunluğu kendileri ile aynı yapıda, vazifeleri de fikirden, düşünceden çok kol kuvveti ile iş görmeğe müsait saray baltacıları ile doluydu. Bu ocak, Harem-i Hümayun'a bakmaması için saray kapısının solunda, gayet derin ve rutubetli bir yere inşa olunmuştu. Koğuşa kaba ve adi taş merdivenlerle inilir, loş ve sıkıcı, kalbe, kararma ve soğukluk hissi veren bir avluya ulaşılırdı. Avlunun ortası açık, solunda üzeri kısmen manasız fakat kıymetli çinilerle süslü, kısmen sade taşlar üzerine işlenmiş kitabelerle, çeşmeler, ahşap ve yüksek koğuşlar, sağda duvarlarına levhalar asılı ufak ve karanlık bir cami, daha sonra ağaların oturmasına tahsis edilmiş sıravari pikeler ve kahve ocakları gelirdi. İşte bu kitabelerden birinde bulunan manası tezatla dolu mısraında;

Cennetâsâ bu cay-ı bihemta

(Cennete benzeyen bu benzersiz yer.)

Kalaylıkozlarla Baltacı Mehmet Paşa'nın burası ilk devam ettikleri yer olmuştur.

Bu iki dostun Baltacılar Ocağında geçirdikleri hayat yalnız hizmeti yerine getirmeye münhasır kalmazdı. Sabahleyin Kubbealtı önündeki karanlık serviler güneşin ilk ışıkları ile yaldızlandığı zaman Baltacılar ocağının karanlık duvarları arasında, adi bir kapı tokmağının ahenksiz takırtıları bütün baltacıları uyandırır, o zaman Kalaylıkoz'la baltacı arkalarında haremi görmemek için uzun yakalı elbiseler, Darüssaade Ağalarının arasından geçerler, beri taraftan sarayın işlerini görmekle meşgul olurlar, diğer taraftan Kızlarağası'na çatmak, saray ileri gelenlerinin entrikalarına alet olmaktan boş kalmazlardı. Üst dereceleri kazanabilmek için bu fennin bilinmesi mutlaka lazımdı. Daha doğrusu yegâne ilim ve marifet bu gibi hile ve entrikalarda gösterilecek maharetten ibaretti. III. Ahmet'in bu gibi hilelere oyuncak olduğu birçok defalar gözüküyor, hatta bundan muvaffakiyet kazanılmış oluyordu.

Kalaylıkoz'un sadrazamlığı belli başlı hiçbir vaka ile sivrilmemişti. Yalnız daha önce sadrazam olan Enişte Hasan Paşa'nın kethüdasından birkaç yüz kese akçe sızdırılmış, III. Ahmet'in nedimelerinden bir iki kişi lüzumsuz, layık olmayan sözler sarf ettikleri için kafaları kesilmiş, ahalinin sırmalı elbise giymeleri yasaklanarak bu şeref yalnız devlet büyüklerine mahsus kılınmış, bir de Azak Denizi'ndeki Yenikale'nin inşasını, Ruslara karşı himaye edebilmek için yeteri kadar donanma ve asker gönderilmiş idi. [4] Asıl mühim hadise, tam Kalaylıkoz'un İstanbul'a geldiği gün Payitaht sularında 1600 okka ağırlığında iri bir morina balığının ortaya çıkması idi. Kalaylıkoz böyle harikulade şeylerden pek hazzederdi. O gün Sadrazamlık makamını elde edip de padişahın huzurundan çıktığı sırada yalı köşkünde misafir odasına gelmiş, etrafına toplanan saray ileri gelenlerine padişah ile vuku bulan mülakatını anlatıyordu. Ahmet Paşa öteden beriden olanı bahsettikten sonra sözü balık meselesine intikal ettirerek

— Canım şurada bir büyük balık çıkmış. Cüssesi padişahımızı hayrete düşürmüş, ben kaptan iken Akdeniz'de bir balık çıkmıştı ki, boyu Sarayburnu'ndan Eyüp'e kadar varıyordu, demişti.

Sadrazam Paşa Hazretlerinin bu derin bilgisine karşı hiçbir kimse ufak bir şüphe alameti ortaya koyamamıştı. Artık balık meselesi Kalaylıkoz için mühim bir fırsattı. Paşa huzurda konuşulan sözleri nakletmeye devam

ediyor, orada bulunanların kendisini büyük bir saygıyla dinlemesinden büsbütün cesarete geliyor.

— Ne dersiniz çektiri[5] ile getirdiğim huddamında[6] şevketli efendimizin de görmesine imkân olmuş, bana "Senin ne kadar çok huddamın var" buyurdular. Ben de cevap olarak "Bu ne olsa gerek, bir zaman âlem benim huddamım idi" dedim, şeklinde ahmaklık ortaya koyuyordu!

Kalaylıkoz'un böyle kaş yapayım derken göz çıkardığı çoklukla vaki olurdu. Hatta bir gün bazı ileri gelen idari erkân ile görüşürken güya padişahı kendisine minnettar etmek zannına kapılmış,

— Padişahın tahta çıkmasına sebep olan Edirne Vakası hep benim tedbirimle olmuştur, tarzında sözler sarf etmişti.

Kalaylıkoz'un sadrazam oluşu etrafa yayılır yayılmaz, vaktiyle Kalaylıkoz'un sohbetinde bulunan birçok cühela akın akın İstanbul'a gelmeğe başlamışlar, hepsi de Sadrazam Paşa'dan memuriyet almak arzusuna kapılmışlardı.

Kalaylıkoz'un gariplikleri birbirini takip ederdi. Kâh divan-ı hümayuna geldiği zaman giydiği kallaviyeye[7] adet olandan çok teller takar, kâh başka başka kıyafetler icat ederek kendisini bin türlü şekle sokardı. III. Ahmet bu bol heveshane gösterilerinden vazgeçmesini kendisine hatırlattığı zaman "Vezir-i azam olanların haşmet ve kıyafette diğer vezirlere benzemeleri reva olmayıp itibarda[8] baş durumda oldukları gibi süslenme malzemelerinde ve haşmette de onlardan saygın olmaları icap edeceğini söylerdi.

Kalaylıkoz bir gün verdiği emri ertesi gün feshederdi. Hükümet namına yerine getirdiği yegâne icraat on iki fırından başka hiç bir fırına has ekmek pişirtmemek, terlikçilerin, sarıkçıların mallarına ve bir de kayıkçılara mahsus bir fiyat tarifesi ortaya koymaktan ibaret olmuştu.

Fakat Prut'un müstakbel komutanı Kalaylıkoz'dan da baskındı. Baltacı Mehmet Paşa Kalaylıkoz'un kalın kafalılığını ve bönlüğünü bilir, hilekârane fikirleri ile kapı yoldaşını istediği gibi idareye muvaffak olurdu. Hatta Mehmet Paşa Kalaylıkoz'a suret-i haktan görünerek yaklaşmış, Enişte Hasan Paşa'nın sadrazamlığında saraydan uzaklaştırılmış iken kapı yoldaşı Kalaylıkoz'un yardımıyla kaptan paşalığa ulaşmıştı.

Artık Baltacı'nın yegâne düşüncesi Kalaylıkoz'u bir münasebetle bulunduğu mevkiden düşürmek, yerine sadrazamlık makamına geçmekti. Mehmet Paşa buna muvaffak olmak için Kalaylıkoz'un kethüdalığından kovulan Osman Paşa ile ittifak etmiş, planları başarı ile neticelendiği takdirde kendisine Dâhiliye Nezareti'ni vaat etmişti. Sonra Kızlarağası ile Kalaylıkoz'un arasının açık olduğunu haber alır almaz Kalaylıkoz'u müftüye musallat ederek, müftünün karışıklık çıkarmak teşebbüsünde bulunduğunu Kalaylıkoz vasıtası ile III. Ahmet'e ihbar etmişti. Fakat Kalaylıkoz bu meseleyi ispat edemeyince III. Ahmet Kızlarağası'ndan tahkikat rica etmiş, Kızlarağası da Baltacı'nın teşviki ile Kalaylıkoz'un aleyhinde bulunmuştu. Baltacı Kalaylıkoz'u kati bir surette sadrazamlıktan düşürmek için derhal Kalaylıkoz'a koşmuş, III. Ahmet şayet müftü hakkında tekrar bir şey soracak olursa bu havadisi ocak personelinden duyduğunu söylemesini Kalaylıkoz'a tavsiye etmiş, o da bu hileli tavsiyeyi harfi harfine yerine getirmişti. III. Ahmet Baltacı'nın ocak ağalarıyla münasebetini bildiği için artık o andan itibaren Baltacı'dan malumat almaya karar vermişti. Baltacı Mehmet Paşa III. Ahmet'le münasebetini temin ettikten sonra maksadına pek kolay nail olmuştu. Hatta III. Ahmet kendisine bu meseleden bahsettiği zaman bir gün kadar mühlet istemiş, derhal Yeniçeri Ocağına gelerek Zağarcıbaşı Tortumlu İbrahim Ağa'yı bir köşeye çekmiş, kendisinin Padişah tarafından sadrazamlığa nail olduğunu, sadrazamın yeniçeriler aleyhinde iftirada bulunduğu için azil olduğunu, bundan dolayı padişah tarafından kendisine bir sual vaki olduğu zaman sadrazamın gerçekten yeniçerileri teşvik ettiğini söylerse kendisini yeniçeri ağası tayin edeceğini söylemiş, İbrahim Ağa da buna razı olmuştur. Baltacı bu tertibatı tamamladıktan sonra sadrazamın hakikaten ocaklıyı isyana teşvik etmiş olduğunu III. Ahmet'e söylemiş, mesele İbrahim Ağa'dan tahkik edilmiş, Baltacı'nın bu hileli planları istenilen sonucu vermişti.

Baltacı, Kalaylıkoz'un yerine sadrazamlık makamına geçer geçmez kime memuriyet vaat etmiş ise bu vaatlerini birer birer yerine getiriyordu. İbrahim Ağa'ya Yeniçeri Ağalığı, Osman Ağa'ya Dâhiliye Nazırlığı veriliyor, azil ve tayinler birbirini takip ediyordu. Baltacı Mehmet Paşa idari işlerde hiçbir maharete sahip değildi.[9]

Fakat hilekârlıkta, rüşvet almakta son derece maharetli idi. Önemli işleri idare etmeye yeteneği olmadığı için en mühim işleri ihmal ettiği gibi günlük yürütülmesi lazım gelen işleri de kasten ihmal eder, bütün sorumluluğu III.

Ahmet’in nedimlerine bırakırdı. III. Ahmet bunların hepsini bilirdi. Hatta bazen Baltacı’yı huzuruna çağırır, oradaki karışıklığın sebeplerini sorardı. O zaman Baltacı aczini, işi başarmak için gerekli vasıtaların olmadığı bahanesiyle örtbas etmek ister, kendisinin bağımsız olmadığını ima etmek için,

— Ben bu hizmetin adamı değilim, iki öküzle çiftçi olmam gerektir, derdi.

Baltacı’nın ehliyetsizliği tamamen anlaşılmış başa ve işe, fesat ve hile ile geçen Mehmet Paşa yine aynı vesaitle azil edilerek Sakız Adası’na sürülmüştür. (Muharrem 1118 H. - 1702 M.)

Baltacı’dan sonra sadaret makamına Çorlulu Ali Paşa geçmişti. Fakat sadrazamlık makamına ehliyetten daha çok hilekârlık ve menfaat tesiriyle yönlendirildiği için hiç kimsenin uhdesinde devamlı olamıyor, hükümet işleri adına hiç icraat yapılamıyordu. Devletin siyasi işlerini idare edenler baltacılıktan yetişme, bu işleri yürütmekten habersiz, rüşvet ve adam kayırma ile makam kazanmış zatlardan ibaret idi. Avrupa’nın en büyük devletlerini irfanıyla, siyasetiyle idare edip karşısında durmaya mecbur eden Osmanlı siyasetinin harika bir zekâ sergileyerek çekip çeviren Köprülülerin makamını şimdi her türlü vasıf ve meziyetten mahrum, gözleri menfaat hırsıyla perdelenmiş baltacılar ve saray hademeleri işgal ediyordu. Osmanlı Devletinin idaresi bu cahil ellerde[10] günden güne gerilemeye, zaman zaman yıkılmaya yaklaştığı zaman da hem civar hükümetlerde koca bir milletin ihyasını temin edecek, kavimlerin sosyal hayatında inkılâplar husule getirecek siyasiler yetişiyordu.

Osmanlı siyaseti acınacak bir halde idi. Kara Mustafa Paşa ordunun vakar ve görünen haysiyetini Viyana hendeklerine defnettiği zaman siyasi nüfuzumuzda onunla birlikte sönüp gitmişti.

Bu büyük devletin işleri bir karışıklık içinde yürüyor, bu hale vatanımızda oturan ecnebiler bile hayret ediyordu. Hatta on dört sene sonra, Macar Raçoçi’nin Tekirdağ’da mabeyincisi Mikeş, dostlarından birine yazdığı mektupta Osmanlı Hükümetini idare eden kişilerden bahsettiği sırada “Bu gün Sadrazam Mehmet Paşa seferden döndü. Şehre pek parlak bir merasimle girdi. Kendisini pek uzaktan görebildim. Yakışıklı, güçlü ve kuvvetli bir zat. Bununla birlikte bu, hayret edilecek bir şey değildir. Çünkü Mehmet Paşa babasının evinde hep davarlar ve öküzlerle idman yapmıştır.

Şimdi de sadrazamlık makamını işgal ediyor. Fakat düşünüyorum da, bu imparatorluğun idaresi böyle kasapların, baltacıların elinde bulunursa nasıl iyi gider? Diyorum.” tarzında tasvir ediyordu.[11] Memlekette vatanseverler ve zekâ sahipleri yok değildi. Fakat bunlar hile ve desiselere ve yolsuzluklarına tenezzül etmedikleri için hep kale komutanlıklarına, hudut boylarına gönderilmişlerdi. İşbaşında bulunanlar ise kendi menfaatlerinden başka bir şey düşünmüyorlar, yanı başlarında bulunan hükümetlerin hallerini, ilerlemelerini, siyasi durumlarını dikkati nazara alacak yetenek ve güce sahip bulunmuyorlardı. Onların fikrince bütün kuvvet, kudret, ihtişam hep kılıca, topa, kan dökmeye, kale zapt etmeye dayanıyordu. Güya Fatihlerin, Selimlerin üstünlük devri bunlar için bitmeyen bir sermaye idi.

Avrupa baştanbaşa siyasi ve sosyal inkılâplarla çalkalanıyordu. Her millet kendi sosyal hayatını ıslaha çalışıyor, beşeriyeti tutuculuk ve baskı altında yaşatan kilise baskılarına kesin darbeler indiriyor, insanlığı zulüm ve sapıklıktan kurtarmak için fikirleri aydınlatacak ilmi ve ahlaki prensipler ortaya koyuyordu. Osmanlı sosyal hayatında ise bunun hiçbir aksi tesiri görülmüyordu. Maziye kanaatle geleceğin parlak emellerine insanlığın fikri yükselmesine karşı gösterilen bu kayıtsızlık devletin zaafını bir kat daha artırıyordu. Şimdi buna dışarıdan gelen tecavüzlerin asırlardan beri biriken düşmanlıkları, intikam alma arzularının daha etkili ve daha katı bir surette göstermesi de ekleniyordu. Artık Osmanlı İmparatorluğu’nun en zayıf noktaları, Osmanlı içişleri idaresinin perişan halleri tamamiyle anlaşılmıştı. Ordularımızın mağlubiyeti birbirini takip ediyordu. Elimizde bulunan yerler tamamen geriye alınmış, her tarafta milliyet ve medeniyet fikirleri uyanmış, vatanımıza karşı dini ve siyasi düşmanlıklar hâsıl olmuştu. Osmanlılar bu düşmanlığı halen kılıçla önlemenin mümkün olduğuna inanıyorlar, Avrupalıların reformlarına karşı ıslahatlar yapmayı akıllarından bile geçirmiyorlardı. Osmanlı idaresi baltacıların çirkin hırslarına feda olduğu sırada Avusturya’da Prens Ojen, Rusya’da Büyük Petro zuhur etmişti.[12]

Prens Ojen, Kanuni Sultan Süleyman’ın politikasını bırakarak gulam-ı hoş endam *(hoş endamlı delikanlı)* ve enva-ı sim u zer *(altın ve gümüş çeşitleri)* cazibesiyle Viyanalara kadar uzanan vahim siyasetinin cezasını torunlarına kanlı hezimetler şeklinde çektirmiş, Büyük Petro da bu hezimetlere düşerek zayıflayan Osmanlı Devletinin zararına büyük ve medeni bir imparatorluk kurmaya kalkışmıştı.

Petro'nun Avrupa tezgâhlarında işçilikle, gemicilikle geçirdiği hayat tarzı ve mesaisi ile III. Ahmet'in Bağdat Köşkü önünde denizin mavi sularına karşı renklenen lalelerin gönül okşayan renklerini seyretmesi arasında pek büyük fark vardı. III. Ahmet, tacını tahtını korumak için kızlarağası'nın veya Valide Sultan'ın yalan dolanlarına önem vererek ayda bir Sadrazam değiştirmekle meşgul olduğu sırada Büyük Petro Rusların vahşet ve cehalete dayanan hayat tarzını idari organizasyonunu sosyal hayatını değiştirmek, Rus milletine medeniyet fikirlerine kurulu bir kuvvet bahşetmek ve sonra bu kuvvete dayanarak civarındaki zayıf ve mülki idareden mahrum devletleri ezmek için hazırlanıyordu.

Petro pek genç yaşta çar ilan edilmiş, kız kardeşi Sofi, Petro'yu bir sayfiyeye kapatarak, idari işleri kendi yürütmeye başlamıştı. Petro okuma ve yazma öğrenmemişti. Fakat Avrupalılarla düşüp kalkması, Avrupa'nın ilerlemesine dair onlardan bilgiler alması his ve fikirlerini açmış, onda bu ilerlemeleri vatanında tatbik etmek arzusunu uyandırmıştı. Petro Avrupa'nın ilerleyip gelişmesini bizzat görmek, gerekli araştırmaları yapmak için Avrupa'ya gitmiş, kendisi ile beraber iki yüzü aşkın Rus gencini de götürmüştü. Sonra Avrupa'nın bütün gelişmelerini tam bir dikkatle incelemiş, Rusya'ya dönüşünde bunları birer birer tatbike başlamıştı.

Petro, Rusların çarlarına son derece itaat ettiklerini bildiği için bütün emirlerinin yerine getirileceğine inanıyordu. Petro, Rusların boş itikatlarından, cehaletinden, adetlerinden ve dinlerine bağlılıklarından nefret ederdi. Bu sebepten Rusları vahşet içinde yaşatan bu etkileri ortadan kaldırmak istemiş, buna muvaffak olmak için de her türlü zora başvurmuştu. Petro'nun maksadı Rusya'da öncelikle sosyal reformlar yapmaktı. Rusların eski, kaba, din taassuplarına dayanan cahilce gelenek ve düzenlerini ortadan kaldırmak, Avrupa'nın fikri hürriyetini, insanların refahını, sanat zevki üzerine kurulu makul ve esaslı prensiplerini ortaya koymak en birinci emeliydi. Bütün Avrupa'yı zulüm ve hakaret, esaret baskısı altında yaşatmış olan taassup Rusya'yı da vahşet halinde tutuyordu. O sırada Avrupalılar ancak dini ıslahat sayesinde bir refah ve sükûn devresine girmişlerdi. Ruhbanın menfaat elde etmek, baskı ve zorbalık için bütün adetlere soktukları din bağlarını tamamen kırmışlar, dini saflık ve yüksek temizliğini insanlığı refaha sevk eden, mutluluğa ulaştıran prensipleri ile tatbik etmeye başlamışlar, dinin yaşayan bir ahlaki prensip olduğunu göz önüne alarak, adetlerini ve ilerlemelerini milletlerinin

tabiatlarına ve milli, ihtiyaçlarının derecesine göre tayin etmişler, bu sayede karanlıktan aydınlığa geçiş yapmışlardı. Petro bunlara tamamen vakıf olduğu için bütün ahaliye hitaben bir emirname yayınlıyor, bu emirnamede bütün memurların aynı şekilde bir kıyafeti giymelerini, kadınların daima meclislerde bulunmalarını, o zamana kadar kapalı gezen kadınların Avrupa kıyafetiyle yüzleri açık olarak toplantılara gelmelerini, Petersburg'da bir salon hayatı kurulmasını; dans, müzik, edebiyat gibi bir milletin sanat ruhunu gösteren güzel sanatların gelişmesine çalışılmasını, ahalinin uzun sakal bırakmamasını emir ediyordu. Petro'nun bu emri bütün Rus halkını yaralamıştı. Bunlar insanların her çevreye yavaş yavaş bir şekilde alışacaklarını, refahlarını temin eden her değişikliğin kendilerinde daha sonra alışkanlık yerine geçeceğini bilmedikleri için bundan pek üzülüyorlardı. Birçokları, Petro'nun, Avrupa'da öldüğünü ve yerine yabancı bir çar gelerek kendilerine bu zulmü yaptığını söylüyorlar, özellikle rahipler sakalsız bir adamın Hazreti Yesu'a (İsa'ya) benzemek şerefinden mahrum kalarak ruhen azap çekeceklerine inanıyorlardı. Bütün bu icraat Petro aleyhinde bir âlem hâsıl ediyor, Çarın emir komutayı ecnebi subaylara bırakmasından dolayı üzülen istereliçler Petro'yu öldürmek için anlaşmalar yapıyorlardı!

Petro bu isyan belirtilerini bastırmak için Rusları gunud darbeleri altında eziyordu. İstereliçlerin kafalarını kendi eliyle kesiyor, ruhban sınıfının baskısından kurtulmak için patrikliği lağvediyordu. Diğer taraftan da halkın fikirlerinin aydınlanmasına hizmet getiren âlimlerin, sanatkârların faaliyetlerinden istifade ediyor, Avrupa'da basılan eserleri Rusçaya tercüme ettiriyordu. İşte bütün bu ıslahat Rusların hayat tarzını değiştirmiş, onlara medeni ve esaslı bir kuvvet bahşetmişti.[13]

St. Petersburg I. Petro Anıtı - 1890

ÇAR I. PETRO

PUŞKİN'İN PETRO'SU

Petro'nun bu hizmetleri Rusya'yı ihya etmişti. Hatta Rus yazarlarından Pagodin Petro'dan bahsederken "Petro Rus tarihinin kendi başına yegâne cevheridir. Petro hakkında birçok eser yazılmış, fakat hiç birinde derin araştırma ve inceleme yapılmamıştır. İlim ve inceleme Petro hakkında henüz o derecede araştırmada bulunmamıştır." tarzında görüşler beyan ettiği gibi Rusya'nın hassas (lirik) ve ateşli şairi Puşkin'de, Petro'nun Neva Nehri'ne doğru ilerleyen büyük bir kaya parçası üzerindeki ata binmiş şekilde olan heykeline hitaben yazdığı bir manzumede "kâh âlim, kâh kahraman, kâh amele, kâh gemici... Hâsılı bütün çalışılması gereken yollarda, yerlerde çalışmayı tamamlayarak ikbal tahtının üzerine bütün ruh ve bedeninle bir işçi gibi çalıştın!" diyordu.

Büyük Petro Rusya'nın içişleri durumunu düzelttikten sonra ülkenin hariciye emniyetini de temin etmek, Rusları zafer ve galibiyet cazibesiyle de çekmek istiyordu. Petro bu hedefe ulaşmak için Osmanlılara karşı bir Azak (Azof) Seferi açmış, fakat dâhili durumların bozuk ve perişan olmasına rağmen irsi özelliklerini koruyan Osmanlı askerlerine karşı hiçbir başarı kazanamamıştı. Petro, genç imparatorluğun ilk silahlı tecrübesi olan bu muharebede bütün cesaretini gösteriyor, kendini tehlikelere atıyordu. Hatta sevgili kız kardeşi Natalya, Petro'ya sık sık yolladığı mektuplarda, öyle hayatını tehlikeye atmamasını yazıyor, Petro bu mektuplara verdiği cevaplarda "Kardeşim! Ricalarını tutuyor, top güllelerine karşı hiç gitmiyorum, fakat onlar bana doğru geliyorlar. Asıl sen onlara emret de böyle yapmasınlar!" tarzında latife ediyordu.

Petro Osmanlılara karşı aldığı bu başarısızlığı bir türlü hazmedememiş, bir sene sonra geceli gündüzlü çalışmış, Azak Kalesi'ni tam bir zaferle almaya muvaffak olmuştu. Petro'nun bu başarısı genç imparatorluk için teşvik tesellisi yerine geçmiş, artık Petro'nun ikbal yıldızı olanca şaşaasıyla doğmaya başlamıştı. Petro bu zaferinden sonra parlak bir alayla Moskova'ya girmiş, gelecekteki icraatlarına yeni yeni zeminler hazırlamaya başlamıştı. Hatta güneyde bu başarıyı elde ettikten sonra kuzeyde Baltık sahillerini de elde etmeyi planlamıştı. Fakat bunun için de evvela Osmanlılar tarafından vuku bulacak saldırılara mani olmak, güney hududunu kati surette emin bir hale koymak lazımdı. Petro, Batı

Avrupa’dan hiçbir yardım alamayacağını, Rusya’nın kendi kuvvetinden başka hiç bir kuvvete dayanamayacağını, güvenemeyeceğini anlamıştı. Bu maksadın gerçekleşmesi de ancak hükümetin ıslahatı ve silah gücünün artırılması sayesinde mümkün olabilecekti. Bunun için Vuruneş Tersanelerinin faaliyetlerini artırmalarını emretmiş, hatta sonbaharda 1698 bu tersaneleri bizzat ziyaret ederek yokluğunda kızaklara çekilen gemileri teftişten geçirmişti.

Petro Karlofça anlaşmasında hazır bulunan murahhas Vozeni Ceyni’den Osmanlı ülkesinin durumu hakkında bilgi almış, Osmanlılar tarafından muhtemel hiçbir taarruz meydana gelmeyeceği konusuna kani olmuştu. Hatta daha ziyade, emniyet peyda etmek ve Osmanlılarla doğrudan doğruya müzakerelerde bulunmak için Okramçev’i İstanbul’a göndermişti. Fakat Petro, Rusya’nın icabında hiçbir şeyden korkmadığını Osmanlılara göstermek için donanmasını da Karadeniz’e gönderecek, Okrançev, bindiği harp gemisi ile sarayın surları önünde demir atacaktı.

Çarın Gemisi İstanbul’da

Okrançev “Kale” adındaki gemisiyle hareket etmiş, İstanbul önlerine geldiği zaman kırk top atarak Sarayönü’ne demirlemeye başlamıştı. Osmanlılar, Rus harp gemilerini görür görmez gemileri ziyaret etmişler, nereden geldiklerini ve nereye gittiklerini sormuşlardı. Bu durum II. Mustafa’yı da endişe içinde bırakmış, yanına aldığı erkân ve vezirler ile gemiyi ziyarete gelmiş, her tarafını dolaşmış, geminin yapım tarzını takdir ederek çarın daha böyle birçok gemilerinin bulunup bulunmadığını sormuştu. Fakat bir müddet sonra İstanbul’da heyecan uyandıran haber ortaya çıkmıştı.

Birçok kimseler Petro’nun büyük bir donanma ile Anadolu sahillerine çıktığını Osmanlı ülkesine taarruz fikrinde olduğunu söylüyorlardı. Hatta o akşam Rus gemilerinde verilen ziyafette sevinç gösterisi için toplar atılmış, bu alışılmamış top sesleri esası olmayan şayiaları bir kat daha kuvvetlendirmişti. Fakat bir müddet sonra bu rivayetlerin aslı ve esası olmadığı anlaşılınca herkeste bir emniyet, bir itimat hâsıl olmaya başlamıştı.

Ruslarla Müzakere

Ruslar Teşrinisanide (Kasım ayında) müzakerelere başlamışlardı. Bu müzakereler pek çok zaman devam ediyor ve bir türlü kati bir karar verilemiyordu. Rusların şartları Osmanlıların menfaatlerine tamamen aykırıydı. Rusların Azak Kalesi ve Dinyeper Nehri civarındaki kalelerin kesin şekilde terkini, Kırım Hanı'na verilen verginin kaldırılmasını, Kamame Kilisesi'ne gelen Ruslara kolaylık gösterilmesini, Karadeniz'de gemilerinin serbestçe dolaşmasını istiyorlardı. Fakat Osmanlılar bilhassa son maddeyi asla kabul edemiyorlardı. Bu son madde Osmanlı haklarına tamamen aykırıydı. Osmanlı delegesi bu şartı asla kabul edemiyor: "Gerek Karadeniz ve gerek bütün Karadeniz sahilleri zat-ı şahanenin hâkimiyeti altındadır. Osmanlılar buralara hâkim oldukça bu sularda hiçbir gemi görünemez. Ve buralarda zat-ı şahane padişahtan başka kimse hâkim olamaz. Hatta bundan önce Fransızlar, İngilizler, Hollandalılar ve Venedikliler Karadeniz'e ticaret gemileri göndermek için talepte bulunmuşlar. Babıâli bunlara da aynı cevabı vermişti: "Karadeniz, Babıâli'nin gözünde saf ve lekesiz bir bakir değerindedir. Ona hiç kimsenin eli sürülemez. Osmanlı mülkleri altüst olmadıkça Karadeniz'de de hiçbir ecnebi gemisi görünemez" diyordu[14] müzakereler gittikçe uzuyordu. Nihayet müzakerelerin daha çok uzamasına meydan vermemek için bu tekliften vazgeçilmiş. 3 Temmuz 1700'de görüşmeler sona ermişti.

İmzalanan karşılıklı anlaşma gereğince Azak Kalesi Rusya'da kalacak, Dinyeper Kaleleri Osmanlı Hükümetine verilecek, Kırım Hanı'na vergi verilmeyecek, Rusya ile Kırım Hanlığı arasında tarafsız bir bölge bırakılacak, Rus ziyaretçilerin Kumame'yi[15] ziyaret etmelerine engel olunmayacaktı.

Osmanlılar bu sulh anlaşmasında Ruslara pek çok taviz vermişlerdi. Bu tarihten itibaren Rusya Azak Denizi sahiline tamamiyle yerleşmiş, kendisine güneyden gelebilecek saldırılara karşı 30 sene teminat almış, bütün gücüyle kuzey fütuhatına devam etmeye karar vermişti.

Petro'nun Gayesi

Petro'nun kuzeyde takip ettiği strateji Baltık Denizi sahiline tamamiyle yerleşmekti. O sırada Danimarka Kralı 4. Frederik 1699 - 1730 vaktiyle İsveç Krallarına kaptırdığı yerleri geri almak istiyor. Holştayn Kontluğunu Danimarka'ya bağlamayı arzu ediyordu. Polonya Kralı ve Saksonya Prensi

2. Ogust Nalkıran da Liyoland'ı elde etmeğe çalışıyordu. Şimdi bu üç hükümdar aynı gayeyi takip ederek bütün bu başarıları İsveç'in zararına kazanmak fikrinde bulunuyorlardı. Büyük Petro kendi maksadını temin için Polonya Kralı 2. Ogust ile ittifak yapmıştı.

İstanbul'da sulh anlaşması sona erinceye kadar hiç sesini çıkarmamış, gizli gizli tedarikle seferi hazırlıklarda bulunmuştu. Fakat bu esnada Danimarka Kralının harbe girişmesi, İsveç Kralı 12. Şarl'ı[16] birdenbire galeyana getirmiş. İsveç ordusu Kopenhag önünde karaya çıkarak Danimarka Kralını sulh anlaşmasına mecbur etmişti. (18 Ağustos 1700) Bu sulh anlaşması gereğince Holştayn kuvvetini, hukuk ve arazisini geri alacak Danimarka ile Polonya arasında yapılan bu anlaşma feshedilmiş sayılacaktı.

12. Şarl

12. ŞARL'IN FAALİYETLERİ

12. Şarl bu başarıyı kazandıktan sonra Polonya Kralı 2. Ogust'un (Kiga'yı zapt etmesine mani olmak için Liyoland' a doğru yürümüştü. Artık Kuzey harbi bütün şiddetiyle başlamıştı. Bu sırada Petro da İstanbul'da akdolunan sulh anlaşmasını haber almış, 12. Şarl'a karşı yürümek için hiçbir fırsatı kaçırmamıştı. Hatta Petro Kopenhag felaketini haber almadan İsveç'e karşı harp ilan etmiş, ordusunun düzensizliği yüzünden Narova'da 12. Şarl ordusuna karşı büyük bir bozguna uğramıştı. 12. Şarl bu başarıları kazandıktan sonra Polonya'dan da birçok yerler, zapt etmişti. Bu sırada 2. Ogust tahtından indirilmiş, yerine Stanislas Lesçinski geçmişti.

12. Şarl Polonya, Silezya ve Saksonya'da kralları indirip bindirmekle meşgul olduğu sırada Petro fırsattan faydalanarak Petersburg şehrinin temellerini atmaya başlamıştı. Petro'nun yegâne maksadı Ruslar için bir açık deniz, kendi tabirince Avrupa'ya karşı bir pencere açmaktı. Bu çıkış kapısını Karadeniz'de temin edemeyeceğini anlayınca bütün emellerini Baltık sahillerine bağlamıştı. Şarl bu esnada Petro'yu Baltık sahilinden kovabilirdi. Fakat Şarl dosdoğru Moskova'ya girmek, Petro'yu orada sulh anlaşmasına zorlamak istiyordu. Şarl bu maksada ulaşmak için Rusya himayesinden çıkan kazak Atamanı Majepeya ile ittifak yapmış fakat Osmanlı hudutlarına yaklaşması sebebiyle aynı zamanda Osmanlılarla da münasebet temin etmeyi düşünmüştü. (1709)

Çorlulu Ali Paşa'nın Rolü

12. Şarl düşmanlarına karşı zaferler kazandığı sırada Osmanlı idaresinde sadrazam makamında Baltacı'nın halefi Çorlulu Ali Paşa bulunuyordu. Ali Paşa büyük bir zekâya sahip olmakla beraber Baltacı derecesinde hile ve desise ile makam mevki temini sevdasında değildi. Ali Paşa o esnadaki siyasi durumları takip ediyor, kuzey harbinin Rusya, İsveç ve Polonya arasında meydana getirdiği husumetlerden memleketini faydalandırmak istiyordu. Ali Paşa'nın siyaseti Rusya'yı zayıf düşürmekti. Bunun için de İsveç kralı 12. Şarl ile dostane ilişkiler kurmak icap ediyordu. Hatta bu münasebetin II. Mustafa zamanında kurulması arzu edilmiş, İsveç'in İstanbul'da büyükelçi bulundurmasına muvafakat gösterilmiş, fakat bazı maniler ortaya çıkmasıyla bu mesele tehir edilmişti.

Ali Paşa, Büyük Petro ile 12. Şarl arasında meydana gelen anlaşmazlığı Ozi Valisi Yusuf Paşa'nın gönderdiği haberlerden anladığı zaman pek memnun olmuş, hatta Yusuf Paşa'ya bir emir göndererek Demirbaş Şarl'ı başarısından dolayı tebrik etmek için kendi tarafından bir heyet göndermesini teklif etmişti. Yusuf Paşa sadrazamdan aldığı emre dayanarak ekibinden Yerköylü Mehmet Efendi'yi Turan şehrine, 12. Şarl'ın yanına göndermişti. O sırada Lehistan'ın pek çok yerleri Rusya'nın himayesi altında idi.[17] Mehmet Efendi'nin geçişine Rusların karşı çıkmaları daima hatırda tutulmalıydı. Bu sebeple Mehmet Efendi Macaristan hududu ile Lehistan ve Avusturya hudutları arasından geçmeğe mecbur olmuş, Avusturya sınırına geldiği sırada Avusturya memurları tarafından sorguya çekilmişti. Mehmet Efendi meseleyi Avusturya memurlarına olduğu gibi anlatarak yakasını kurtardıktan sonra bin türlü zorlukla Turen (Turin) şehrine gelebilmişti.

12. Şarl Osmanlı Elçisi İle

Yusuf Paşa tarafından gönderilen heyetin gelmesi 12. Şarl'ı fevkalade memnun etmişti. Şarl bu umulmayan fırsattan faydalanmak istiyordu. Osmanlı Devleti'nin İsveç hakkındaki düşüncelerini öğrenmek istiyordu.

Şarl, Mehmet Efendi'ye Osmanlı Memleketindeki durumlardan bahsettikten sonra:

— Padişahımızın bana karşı bu kadar dostluk göstermesine sebep ne olabilir, diye sormuştu.

Mehmet Efendi Şarl'ın bu sorusuna karşı:

— Padişahımız sizin cesaretinizi pek çok takdir eder. Gıyabınızda pek ziyade hürmet besler, demiş, sonra aralarında şu konuşma geçmişti:

— Osmanlılar arasında şöhretim ne derecededir?

— Osmanlılar arasında o derece şöhretiniz yoktur. Çünkü diğer devletlerin İstanbul'da birer sefiri bulunduğu halde, sizin hiç elçiniz yoktur. İsminiz yalnız memleketlerden gelip - giden ticaret erbabı vasıtasıyla bilinir.

— Pekâlâ. Sizin paşanız, beni devlet-i Aliyye ile dost yapıp, ülkenizde bir sefirimiz bulunmasına tüccarımızın gelip - gitmesine aracılık edebilir mi? Fakat bizim memleketimiz Sebte Boğazı haricindedir. Tüccar gemilerimiz Boğaz'dan geçerken Cezayirliler zapt eder. O zaman ne yapacağız?

— Paşamız Devlet-i Aliyye de her şeyi yapmaya kadirdir. Zaten Cezayir Ocağı Devlet-i Aliyye'ye tabidir. Biz sizinle dost olup ta İstanbul'da sefiriniz bulunduktan sonra bu engel pek çabuk kaldırılır.

— Peki, mademki öyledir. Geçenlerde Cezayirliler bizim bir kalyonumuzu aldılar, bari onu geri alıverin. Bir de hükümetiniz Rusya'ya karşı acaba bize yardım edemez mi?

Bunun üzerine Mehmet Efendi:

— Sizinle Devlet–i Aliyye arasındaki mesafe uzaktır. İmdat nasıl yapılabilir, demiş, Şarl de:

— Bunun kolayı var. Ben Lehistan'dan Komanice'ye doğru giderim. Hükümetinizde bana o tarafa yardım gönderir, cevabında bulunmuştu.

12. Şarl'ın Siyaseti

Şarl'ın maksadı Ali Paşa siyasetine de uygundur. Fakat Mehmet Efendi Yusuf Paşa tarafından bu gibi meseleleri çözmeye memur olmadığı için yalnız bu maddeleri içine almış olmak üzere 12. Şarl'dan bir kâğıt alarak Ozi'ye dönmüş,[18] durumu Yusuf Paşa'ya uzun uzadıya anlatmıştı.

Yusuf Paşa olan-biteni Sadrazam Ali Paşa'ya bir yazıyla haber vermişti. Ali Paşa 12. Şarl tarafından yapılan tekliflerden bazılarını kabul etmiş, Ozi muhafızı Yusuf Paşa'ya gönderdiği cevabi yazıda Cezayirlilerin İsveçlilerden aldıkları kalyon'un geri alınmasının mümkün olmadığını, bu meselenin anlaşmadan önce meydana geldiği cihetle Cezayirlilere karşı böyle bir teklif götürülmesine şer'i olarak bir yol olmadığını mamafih bundan böyle deniz yoluyla İsveç'ten gelecek gemilere taarruz olunmamak üzere Cezayir, Tunus ve Trablusgarp ocaklarına gerekli emirler gönderilmek mümkün olduğunu, fakat Rusya ile sulh anlaşması yapılmış olduğu için Rusya'ya karşı yardım ordusu göndermek imkân dışında olduğunu yazmıştı. Ali Paşa bu görüşte bulunduktan sonra, Babıâli ile ilişki kurma arzusunda olduğu takdirde Şarl'ın İstanbul'a bir özel heyet

göndermesi icap edeceğini söylemişti. Ozi Muhafızı Yusuf Paşa, Sadrazam Ali Paşa'nın bu beyanatını 12. Şarl'a tebliğ etmiş, artık o tarihten itibaren Şarl ile Yusuf Paşa arasında bir iletişim kapısı açılmıştır.

Ali Paşa Rus siyasetinin aldığı renk ve tavrı bildiği için Ruslarla daima harp etmek, onları teşkilatlanmalarının henüz başlangıcında ezmeyi arzu ederdi. Fakat onun akıllıca bir siyasete dayanan bu görüşünü III. Ahmet hiç beğenmiyor. Yine Ali Paşa III. Ahmet'in siyasi durumlardan faydalanma hususundaki kayıtsızlığını bilir fakat reyine muhalif hareket etmekten de çekinirdi. Bunun için Şarl ile Babıali arasında Ozi Muhafızını aracı etmiş, hatta Ruslarla muharebe ettiği takdirde Kırım Hanı'nın ordusuyla beraber imdada geleceğini Şarl'a ihbar ettirmişti. Ali Paşa bu fikrini 12. Şarl'a kat'i surette bildirmiş, daha sonra III. Ahmet durumu haber aldığı zaman Ali Paşa'yı bu konudan dolayı uyarmış, Rusya ile yapılmış anlaşmayı katiyetle feshetmemesi için Kırım Hanı'na bir ferman yazılmasını emir etmişti.[19]

12. Şarl'ın Osmanlı Başkentinde olan biten şeylerden katiyen haberi yoktu. Şarl, sadrazamın teminatını alır almaz İsveçlilerle Pothal ve Brabaş kazaklarını yanına alarak Petro'ya taarruz etmiş, Poltava, Baltok'da meydana gelen bir muharebede ordusu perişan olmuş, kendisi de ayağından yaralanmıştı. Petro bu parlak zaferini kazandıktan sonra Amiral Apragız'ına yazdığı bir mektupta "İşte şimdi Hakk'ın yardımı ile Petersburg'un temel taşı atıldı!" demişti Artık Slavlar için bir ikbal devri açılmış, Rusya Devleti parlak zaferleriyle, büyük ve kararlı hareketleri sayesinde büyük devletler sırasına girmeğe muvaffak olmuştu.

Şarl bu elim felakete uğradıktan sonra kendisi için Osmanlı Devletine sığınmaktan başka çare olmadığını anlamıştı. Özellikle Yusuf Paşa ile olan münasebetleri kendisine büyük bir cesaret vermiş, Şarl mağlup ve perişan, Osmanlı ülkesine doğru kaçmıştı. Fakat Ruslar, Şarl'ın peşini bir türlü bırakmıyorlardı. Şarl, Dinyeper Nehri sahilinde Ruslarla Kalmuklara karşı harp ediyor, Kırım Hanı'nın kendisine ihanet ettiğine kanaat getirdiği için en kısa yol olduğu halde etraftan çekiniyor, bitişik Ozi'ye doğru firar ediyordu. O sırada Ozi muhafazasına da Abdurrahman Paşa tayin olunmuştu.

Ruslar 12. Şarl ordusunun geriye döneceği istikamette bütün nakil vasıtalarını yakmışlardı. Şarl bu mahrumiyetten pek çok sıkıntı çekmiş, araba tahtası vesaire gibi ele geçen şeylerle sallar yaparak karşı sahile

geçmişti. Sonra Boğ nehri civarına, Rus geçidine geldiği zaman Rus askerinin hücumuna hedef olmuştu. Bu esnada beş yüz İsveçli ile 3–4 bin kazak telef olmuş, muharebe o gece sabahlara kadar bütün dehşetiyle devam etmişti. Ruslar devamlı taarruz ediyor, İsveç askerinden birçoğu nehre dökülüp boğuluyordu. Kral Boğ Nehri'nin öbür sahilinde olduğu için kurtulabilmişti. Şarl'ın bu felaketine yegâne sebep Abdurrahman Paşa idi. Abdurrahman Paşa Şarl'dan kayık tedariki için külliyetli bir para istemiş, bu arada Şarl'a vakit kaybettirerek Şarl'ın çok sayıda askerinin kaybına meydan vermişti. Abdurrahman Paşa bununla da yetinmemiş, İsveçliden çok sayıda oğlan ve kızlarını Paşa'nın kendisi ve Ozi ahalisi alıp esir etmişlerdi.[20]

Şarl bu felaketten kurtulup da Bender'e geldiği zaman Babadağı muhafızı Yusuf Paşa'nın memuru tarafından karşılanmıştı. Hatta Şarl'ın içine düştüğü felaket Yusuf Paşa tarafından haber alındığı zaman derhal III. Ahmet'e durum açıklanmış III. Ahmet de Yusuf Paşa'ya bir hüküm göndererek Abdurrahman Paşa'dan esirlerin alınmasını ve kendisini ve kethudası[21] ile beraber Bender'de kalenin içinde tutuklu kalmasını emretmişti.[22]

Fakat Şarl'ın Abdurrahman Paşa'ya bir şey yapılmamasını özellikle rica etmesi üzerine, paşaya ceza verilmesinden vazgeçilmiş, İstanbul'a gelmek şartıyla salıverilmesine karar verilmişti.

Şarl Babadağ muhafızı Yusuf Paşa ile karşılaştığı zaman sükûn ve itidalini muhafaza etmiş, hatta "Biz Devlet-i Aliyye'ye elçi gönderecektik, meğer kendimizin gelmemiz kısmet imiş" şeklinde latife etmişti. Bu sırada Şarl'ın yanında Kont Piyer ve Ponyatovski ile mabeyincisi Mollar, kâtiplerinden Kılınhovustram Horodenski, Don Kazaklarının Hatmanı ile Potgol ve Barabaş kazaklarının Hatmanı Mazeppa bulunuyordu...

12. Şarl Osmanlı Topraklarında

Şarl Osmanlı topraklarına ayak basar basmaz kâtibi Noykebaur'i sadrazam Ali Paşa'ya göndermiş, Osmanlılarla savunma ve taarruza dayanan bir ittifak akdini teklif etmişti. Fakat Noykebaur siyasi hiçbir sıfata sahip olmadığı için yalnız sadrazam tarafından kabul edilmişti. Sonra Şarl tekrar kendi tarafından III. Ahmet'e bir mektup yazmış ve mektubunda zaferle taçlanan icraatlarından bahsettikten sonra şu yolda mütalaa

açıklamıştı. "Hükümdarlık imzamızı içinde bulunduran Zat-ı Şahanelerine şunu beyan ederiz ki, anlaşma hükümlerini ve milli kanunları ayaklar altına alıp çiğnemiş olan hainleri -adilane olduğu derecede- başarılı bir şekilde cezalandırdıktan ve Polonya'nın hükümdarı olmaktan çok, Tiranı derecesinde bulunan Polonya Kralı Ogust'u Polonya'dan kovarak Polonyalılara kendi milletlerinden ve Babıâli'ye dost bir kral atayarak önümüzden firar eden ve bin türlü mahrumiyetlerle yorgun ve güçsüz kalan ordumuz Cenab-ı Allah'ın hikmetiyle kendisinden üç kat daha çok düşmanlarının taarruzlarına uğramış ve harp bizim için pek kötü bir sonuç meydana getirmiştir. O zaman yeni kuvvet toplamaya muvaffak olamayarak, barbarlar ve hainlerin eline düşmekten de çekinip korkarak Osmanlı topraklarına sığınmaktan ve Polonya'daki ordularımıza kavuşacak orada tahta çıkardığımız kralı himaye imkânlarını sizden talep etmekten başka çare bulamadık. Yegâne arzumuz, dostluğunuzu kazanmak ve karşılıklı iyi niyetlerimizi ortaya koymaktır. Karşılıklı samimi niyetimizi, Zat-ı şahanelerine ispat için şurasını arz ve beyan ederiz ki, ihtiraslarına ve adaleti namus duygusunu ve gerçek cesareti hâsılı hiçbir şeyi felaketimizden faydalanmaya fırsat sayan olursa, derhal hiç beklemediğiniz bir zamanda Osmanlı topraklarına tecavüz edecektir. Nasıl ki, bizim eyaletlerimize de öyle yapmıştır. Hatta hiç ummadığınız zamanda demeye de hacet yoktur. Zaten Çar Tanapis ile Pols Meotid kaleler inşa etmedi mi? Karadeniz'de Devlet-i Aliyyelerini tehdit edecek bir donanma bulundurmuyor mu? Bundan dolayı Babıâli ile aramızda yapılacak bir ittifak kadar onun aklını başına getirecek bir şey düşünülemez. O zaman biz, cesur askerlerimizin himayesi altında Polonya'ya ve memleketimize döner ve adalete yakın olmayan ihtiraslarına karşı koymak için o hain Çar'ın memleketinde yine silah tecrübesi yaparız. Zatı Şahanelerinden göreceğimiz yardımları ebediyen unutmayacağımızı beyan eder, Zat-ı Hüsrevanelerinin *(Hüsrev gibi cesur ve kahraman olan)* sadık bir dostu olmayı öğünme sebebi sayarım.[23]

III. Ahmet o zaman bu mektuba hiçbir cevap vermemiş, yalnız 12. Şarl'a hediye olarak "bir beratlı at ile bir mücevher hançer" göndermişti.

Altı ay sonra gönderdiği cevap mektubunda ise Şarl tarafından yapılan teklifin uzun uzadıya düşünülmeğe ihtiyaç olduğunu, hatta meselenin Divan-ı Humayun'a havale edildiğini söylüyor, Şarl'a himaye-i Husrevanesini vaat etmekle beraber kendisine aylık tahsis olunduğunu,

istediği yere emniyet ve selametle götürülmesi için Rumeli ve Anadolu Beylerbeylerine gereken emirlerin verildiğini beyan ediyordu.[24]

RUS - İSVEÇ SAVAŞI

Şarl artık Bender'e yerleşmiş, kendisine günlük tayinler değeri olmak üzere dört yüz on dört buçuk kuruş tahsis edilmişti.[25] Bununla beraber Şarl burada da bir türlü rahat durmuyordu. Hatta birkaç hafta önce Yusuf Paşa'nın uyarmalarını dinlemeyerek Polonya sınırlarını gözetlemek için Moldova'ya bin kadar İsveçli göndermişti. Ruslar 12. Şarl'ın bu askeri birliğini ne maksada dayanarak gönderdiğini bildikleri için derhal Çernaviç civarında üzerine taarruz etmişlerdi.

Meydana gelen çarpışmada İsveçlilerin bir kısmı telef olmuş, bir kısmı kaçmış ve bir kısmı da esir olmuştu. Rusların bu taarruzu İstanbul'da büyük bir tesir meydana getirmişti. Babıâli Rusların bu taarruzundan endişeye kapılıyor, sınırlarına iltica eden 12. Şarl'ı korumayı namus görevi sayıyordu. Ali Paşa hudut olayını haber alır almaz reis efendi ve müftü ile uzun uzadıya müzakere etmiş, Rumeli birliklerinden bazılarını Bender'e yönelik hareket etmesi için emirler yazılmıştı.[26] Rus askerinin sınıra saldırısı Rusya'nın Babıali nezdindeki sefirini büyük zorluklar içinde bırakmıştı.

Osmanlı - Rus Müzakereleri

Tolstoy,12.Şarl tarafından gönderilen Noykebaur'un İstanbul'a ulaşmasından birkaç gün önce huzura kabul olunduğu zaman, III. Ahmet ile vezirine çok kıymetli hediyeler takdim etmiş, bunların cazip tesiri altında müzakerelerine devam edebilmişti. Şimdi Petro, 12. Şarl'ın Osmanlı toprağına sığınması sebebiyle yeniden iki teklifte bulunuyordu.

Çar, evvela İsveç Kralı'nın Osmanlı toprağında uzun müddet kalmasına Babıâli'nin karşı koymasını ikinci olarak, Mazepeya Rus tarafında bulunduğu için Mazepeya'nın kendisine teslimini talep ediyordu. Rusya sefiri ile bu meseleyi müzakereye Hüseyin Paşazade El-hac Mehmet Efendi görevlendirilmişti. Fakat bu iddiaları karşılanamayacak bir tarzda idi. Hatta Ruslar Babadağı Muhafızı Yusuf Paşa'ya da müracaat ederek böyle bir teklifte bulunmuşlardı. Gerçekten o zamanlar, sınırlara ait bütün problemler sınır komutanlarıyla görüşülür, mesele onlarla çözülür. Kararların sonuçları Babıâli'ye tebliğ edilirdi. Yusuf Paşa bu konudaki yetkilerini kullanmak

için Rus heyetlerini yanına çağırmış, onlarla müzakereye başlamıştı. Yusuf Paşa için ilk olarak Mazepeya meselesini çözmek lazımdı. Ruslar Mazepeya'yı isteyebilirlerdi. Fakat Yusuf Paşa Mazepeya'nın teslimini saltanatın şanına aykırı görüyor, vermemeyi de siyasete aykırı görüyordu. Bunun için yalnız bir çare vardı. Mazepeya'yı Kırım Hanı'na göndermek... Hakikaten Kırım Hanlarının kanunu gereğince gelenler asla teslim edilmezdi. İşte Yusuf Paşa Mazepeya meselesinde bu politikayı seçmiş ve meseleyi tatlı bir şekilde çözmüştü. 12. Şarl meselesine gelince Yusuf Paşa bu problemi de başarıyla halletmişti. Hatta Rusya heyetlerine "Siz hududumuzdan 36 saat içerilere taarruz ettiniz. Misafirimizi memleketimiz içinde basmaya cüret ettiniz. Daha bu saldırınızdan dolayı davaya başlamadan siz kabahatinizi bastırmak için bir de fazla olarak İsveç Kralı'nı istiyorsunuz. Bununla birlikte şayet harbe girişecek olursanız barışı kendiniz bozmuş olacaksınız. Mazepeya kabul edelim ki, Çar'a tabi imiş, fakat bize İsveç Kralının maiyetinde geldiği için biz onu İsveçli sayarız. İsveç kralı memleketimizden çıktıktan sonra Mazepeya'ya istediğinizi yapabilirsiniz"[27] diye cevap vermişti.

Gerek Yusuf Paşa'nın, gerek Babıâli'nin görüşü Rusya Sefirini zor durumda bırakmıştı. Tolstoy önce İsveç kralının Boğ Nehri sahillerine kadar takip edilmesinden dolayı mazeret açıklamasında bulunmuş, Çernaviç baskınını tamamen inkâr etmişti. Fakat Rusların Çernaviç'e ne şekilde ve hangi yönden saldırmış olduklarını araştırmak için gönderilen heyetin belgeli açıklaması üzerine Rusya Büyükelçisi Mazepeya'nın Memalik-i Osmaniye'den çıkarılması meselesini tamamen kapatmış, Kudüs'teki Kamame Kilisesi anahtarlarının Katoliklerden alınıp Ortodokslara verilmesi durumunu da susarak geçiştirmişti. Gerçekten Ruslar yapılmış olan sulh anlaşmalarına katiyen riayet etmedikleri halde, Osmanlı Hükümetinden pek çok taleplerde bulunuyorlardı. Özetle Babıâli Petro'nun Karadeniz sahillerine inşa ettirdiği kalelerin yıkılmasını arzu ediyor, Rusya buna karşı hiç ses çıkarmıyordu. Nihayet II. Mustafa zamanında yapılan anlaşma esas kabul edilerek, Ruslarla bir anlaşma yapılmış, bu anlaşmaya ek madde olarak da İsveç Kralının uygun gördüğü yoldan saldırıya uğramadan memleketine dönmesi hakkında bazı teklifler yazılmıştı.

Şarl'ın Planı

Bu sırada Şarl Bender'de tam manasıyla dinlenerek oturuyor, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında bir harp meydana getirmek için projeler hazırlıyordu. Şarl'ın maksadı Rusya'yı tam manasıyla hâkimiyeti altına almaktı. Şarl bu geniş çerçeveli maksatlarını Ponya Doviski'ye anlatmış, onu hiçbir vazifeyle görevlendirmeyerek İstanbul'a göndermişti. Fakat Ponya Doviski zekâsı ve irfanıyla 12. Şarl'a çok büyük hizmetler etmişti. Şarl, Ponya Doviski'den önce İstanbul'a Macar Frenç Horvatiyi de göndermişti. Şarl'ın emellerine Ponyatovski ile Dr. Foneska kadar hizmet eden olmamıştı. Foneska, bilhassa ilim ve olgunluğu ile öne çıkmıştı. Senelerden beri İstanbul'da oturan bu zat, Osmanlıların yaşayış durumları ve adetleri konusunda epey bilgi sahibi idi. Babıali çevresinde büyük bir hürmet kazanmıştı. Ponyatovski maksadını, düşünceden gerçeğe döndürmek için saray ileri gelenleri ile diyalog kurmaya gayret etmiş, hatta elde ettiği bir Yahudi kadını ile Valide Sultan'ın nüfuzunu kazanmaya çalışmıştı. Bu kadın daima saraya gider, Şarl'ın başarılarını Valide Sultan'a hikâye ederek 12. Şarl hakkında saray localarında büyük bir samimiyet doğmasına gayret ederdi.

Artık Valide Sultan, Şarl'ı hiç görmediği halde kendisine karşı bir saygı duygusu beslemeye başlamış, hatta Şarl'ın fetihlerini duya duya kulakları dolmuştu. Bazen oğlu III. Sultan Ahmet'e "Canım aslanıma ne zaman yardım edeceksin de şu Çar'ı parça parça edecek?" diye sorardı. Valide Sultan, sarayın o saygın havasına bile önem vermemiş, Ponyatoviski'ye bu meseleye dair mektup bile göndermişti.[28]

Şarl İçin Kurulan Şehir

Şarl, İstanbul'da bu başarılar hâsıl olduğu sırada Bender'de rahat bir şekilde hayatını devam ettiriyordu. Yusuf Paşa önce Şarl için gayet zarif çadırlar kurdurmuş, sonra Şarl kendisine ayrıca bir ev inşa ettirmişti.

Şarl'ın oturduğu yer, kendisine ve subaylarına ait barakalarla küçük bir şehir haline gelmişti. Şarl yarası iyi olur olmaz, atlara binip geziler yapıyor, askerlerine talimler yaptırıyordu. Osmanlı Hükümeti Şarl'ın istirahatını temin edecek her türlü imkân ve araçları hazırlamıştı. Harcama bedeli olarak her gün aldığı 414,5 (dört yüz on dört buçuk) kuruşluk günlüğü iyi bir yekûna ulaşıyor; Fransa'dan ve İstanbul'daki İsveç tüccarlarından aldığı para da her türlü ihtiyaçlarını temine yetiyordu. Şarl bu paranın bir kısmını

İstanbul’da saray ileri gelenleri ile vezirlerini elde etmek için harcıyor, kalanını yanında hizmet eden yeniçerilerle İsveçlilere sarf ediyordu.

İstanbul’da Şarl hakkında rivayet olunan sözler ve garip hikâyeler üzerine birçok ecnebi, Şarl’ı görmek için Bender’e koşup geliyordu. Türk, Tatar, yabancı, sözün kısası herkes Şarl’a karşı büyük bir sevgi besliyordu.

Şarl Bender’de bu suretle hayatını devam ettirdiği sırada Ponyatovski’den İstanbul’da lazım gelen tedbirleri almakta kusur etmiyordu. Hatta Sadrazam Çorlulu Ali Paşa’ya bin duka kadar bir hediye takdim ettiği zaman Ali Paşa “Bir elime kralınızı, bir elime de kılıcı alır, dostumuz Karlos’u iki yüz bin kişilik bir ordu ile Moskova’ya kadar götürürüm” demişti. Rusya Sefiri Tolstoy’un nihayet Babıâli ile sulhu yenilemeyi başarması, Ali Paşa’nın bu arzusunu geçersiz bırakmıştı.

OSMANLI RUS ANLAŞMASI

III. Ahmet, Rusya Sefiri ile sulh akdini yeniler yenilemez Kırım Hanı'na ve sınır muhafızlarına emirler göndermiş, 12. Şarl'a gönderdiği mektupta ise adı geçen sulh anlaşmasının bir maddesinde yazılıp ifade edildiği üzere, kendisinin istediği yerden memleketine dönüşüne Rusya'nın kabul ettiğini tebliğ ederek 10.000 altın kadar harcırah mükemmel besatlı, yirmi beş baş yelkendes at göndermişti. Üçünce Ahmet 12. Şarl'a bu hediyeleri gönderdiği gibi Çorlulu Ali Paşa'da ayrıca bir baş mükemmel besatlı ve 3 baş yelkendes barkir (at) [29] hediye etmişti. Fakat Şarl Rusya anlaşmanın yenilenmesini en çok Ali Paşa'dan bildiği için paşanın hediyelerini kabul etmemiş, hatta "Ben düşmanlarımın hediyesini kabul edemem" demişti.

Ali Paşa'nın buna pek fena canı sıkılmıştı. Ali Paşa, bunu en çok Yusuf Paşa'dan biliyor, Yusuf Paşa'nın görevden alınması için gereken tedbirleri alıyordu. Bu esnada Kırım Hanı Devlet Giray Ali Paşa'ya, Polonya Kralı Ogüst'ün bir mektubunu göndermişti. Bu mektupta Polonya kralı Ogüst Kırım Hanı'nın aracılığını istiyor, krallığının tasdiki için yardımda bulunmasını rica ediyordu. Esasen Kırım Hanı ile 12. Şarl'ın arası son derece açıktı. Devlet Giray, Poltava hezimetinden sonra Şarl'ın Kırım'a iltica etmesinden dolayı gücenmiş, daima Şarl ile Babıâli'nin arasını bozmaya, Şarl'a zararlı olacak teklifler ortaya koymaya başlamıştı. Şimdi de Şarl'ın silah gücüyle azlettiği Ogüst'ün krallığını tasdik ettirmek istiyordu.

Paşalar Arasındaki Rekabet

Sadrazam Ali Paşa'nın tayin ettiği heyet Bender'de toplanarak 12. Şarl'ı Yusuf Paşa'nın konağına davet etmiş, fakat Şarl gelmemek için bahaneler ortaya sürmüştü. Bunun üzerine kendileri Şarl'ın ikametgâhına giderek III. Ahmet'in bu mesele hakkındaki yazısını tebliğ etmişlerdi. Fakat Şarl bu teklifi katiyetle reddetmiş, hatta Bender'den çıkmak hususunda hiçbir onay vermemişti. Şarl'ın inatlaşması III. Ahmet'e arz olunduğu zaman pek çok hiddetlenmesine sebep olmuştu. III. Ahmet, Şarl'ın Osmanlı Ülkesine sığınmasını hep Ali Paşa'dan bilir, Ali Paşa'nın aleyhinde olanların, onun aleyhinde yapmış oldukları yalan yanlış sözler ise sadrazam hakkındaki kızgınlığını bir kat daha artırıyordu.

Gerçekten saray erkânı arasında Ali Paşa aleyhinde bir cereyan hâsıl olmuştu. Ali Paşa'nın görevden alıp Sinop'a sürdürdüğü Şeyhülislam Ali Efendi İstanbul'a getirilmiş Kızlarağası'nın nüfuzu da bu husumetlere eklenerek nihayet Ali Paşa'nın görevden alınmasına karar verilmişti. III. Ahmet ise, Kızlarağası'nın tavsiyeleri üzerine sadrazamlık mührünü almış, Köprülüzade Numan Paşa'ya vermişti. (1710)

Sadrazam Numan Paşa

Numan Paşa'nın idaresi önceki sadrazamların idaresinden farklı değildi. Numan Paşa sadrazamlık makamına geçtiği zaman, sadrazamların iktidarsızlıklarından, memleketin perişan durumuna kan ağlayan halk artık hükümete bir şeref gelecek sanıyordu. Köprülü hanedanından bir vezirin "Köprülüler Makamına" geçmesini o şevketli devrin yeniden geleceğine dair iyi bir başlangıç sayıyorlardı. Gerçekte Numan Paşa acıma hissinin çok olması ve adalet duygusu ile diğer vezirlerden ayrılıyordu, fakat kendisinde devlet işlerini bilerek hakim bir şekilde yürütecek ve kapasiteli bir şekilde idare edecek kabiliyet yoktu. Numan Paşa'nın bazı nitelikleri o zamanın yozlaşmış çevresinde fena bir etki meydana getiriyor, bazı eksik tarafları da memleket için zararlı neticeler doğuruyordu. Numan Paşa adalete son derece uyuyor, bütün işleri en küçük ayrıntısına varıncaya kadar uyguluyordu. Adalete uygun davranması rüşvet ve yolsuzluğa alışan memurları rahatsız ediyor, ayrıntılı işlerle meşguliyet ise mühim işlerin yapılmasını önleyip, iptaline sebep oluyordu. Fakat daha sonra işin başına hep kendi dostlarını, adamlarını kayırması, bütün Valiliklere bir köy idaresinden aciz cahilleri tayin etmesi, aleyhinde husumete sebep olan bir cereyan meydana getirmişti. Numan Paşa dâhili işlerde bu gibi yolsuzluklara meydan verdiği gibi dış işlerinde de bilgisizliği devletin siyasi durumunu pek vahim durumlara sevk ediyordu.[30] Numan Paşa iki ay kadar Sadrazamlık makamında kalmış, bu müddet zarfında, siyasi işlerde hiçbir yenilik gösterememişti.

Numan Paşa tarafından Rusya ile yapılan anlaşma gereğince Osmanlı topraklarından çıkmasını Şarl'a teklif ediyor, diğer yönden Kara Mustafa Paşa ordusu gibi müthiş bir ordunun 12.Şarl'ı krallığa kadar ulaştıracağına dair Polonya'ya mektuplar gönderiyordu. Numan Paşa'nın siyasete tedbir prensibine tamamen aykırı olan şu sözleri, düşünce tarzına pek açık bir tercüman oluyordu. Numan Paşa adil ve faziletsever bir zat idi. Fakat

kendisinde bu adaletten memleketi faydalandıracak fıtri kabiliyet yoktu. Daha doğrusu hareketinde saflık, siyasi işlerden habersiz şekilde bir büyüklük taslama vardı.

Numan Paşa, maaşlarını Padişahın yeniçeri hazinesinden ayarlamış, bu hal III. Ahmet'in çok canını sıkmıştı. Hatta III. Ahmet Numan Paşa'ya bu halinden şikâyet ederek "Senden önceki sadrazam Çorlulu, askerlerin aylığını vermek için çareler buluyordu!" dediği zaman Numan Paşa: "Onlar rüşvet ve yağmalarla Zat-ı şahanelerini zenginleştirmek sanatını biliyorlarmış, fakat ben, bu sanatı bilmemekle iftihar ederim!" demişti. Köprülü'nün bu doğruluğu III. Ahmet'in kalbinde bir kin duygusu hâsıl etmiş, saray entrikalarının birbirini takip etmesi Köprülü'nün Sadrazamlıktan düşmesine baş etki yapmıştı. Şimdi sarayda yeniden Baltacı lehinde bir cereyan hâsıl oluyor, Baltacı'nın kethüdası Osman Ağa'nın rüşvetler vaat etmesi sayesinde Mehmet Paşa'nın makam mevkiine gelmesine bir zemin hazırlıyordu. Hatta III. Ahmet'e, Baltacı'nın işbaşına getirilmesi hakkında tavsiyelerde bulunduğu zaman III. Ahmet bu fikri pek isabetli görmüş, nihayet Numan Paşa'yı Negrepon'a memur ederek, sadrazamlık mührünü Baltacı Mehmet Paşa'ya vermişti.[31]

Çorlulu Ali Paşa

Kırım Hanı Devlet Giray

BALTACI MEHMET PAŞA’NIN

SADARETİ

Baltacı Mehmet Paşa'nın sadrazamlık makamına geleceği kimsenin hatırına gelmemişti. Baltacı'nın ahlak ve karakterleri daha ilk sadaretinde anlaşılmıştı.

Siyasi liyakatten mahrum oluşu ise III. Ahmet'in nezdinde de gayet iyi biliniyordu. Fakat III. Ahmet vezirini daima kendine bağlı ve itaatkâr bulundurmak için Baltacı'yı tercih etmiş, onu da "şimdilik" kaydıyla seçmişti.

Baltacı Mehmet Paşa'nın İstanbul'a gelişi çok parlak olmuştu. III. Ahmet'in bu güzide vezirini karşılamak için binlerce yeniçeri gönderiliyor, Baltacı Mehmet Paşa büyük bir gösteriş ile karşılanıyordu. Bu sırada 12. Şarl'a Babıâli'nin teklifini götürmeye memur olanlar da dönmüşler, Rusların taarruzlarından şikâyet eden ahaliden birçok dilekçeler getirmişlerdi.

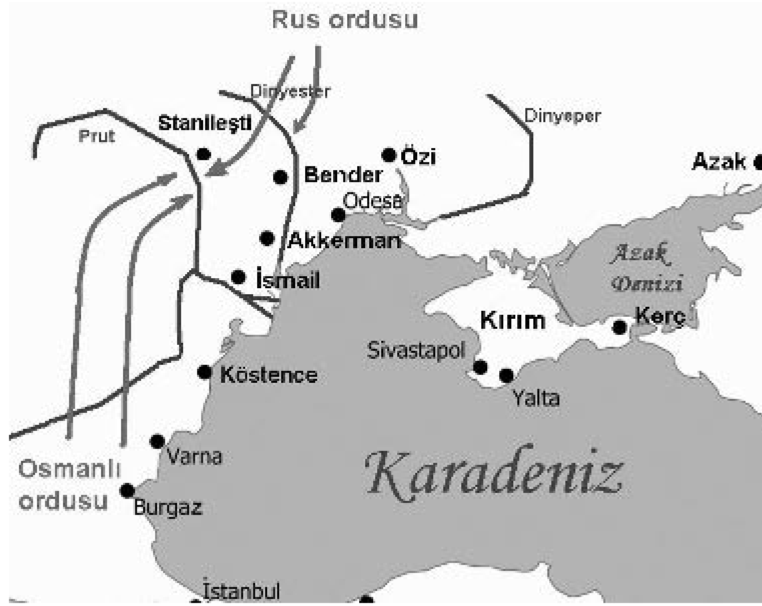
Mehmet Paşa esasen sadrazamlık makamına geçtiği zaman sarayda İsveç Kralı taraftarlarını pek fazla etkili bulmuştu. Ponyatovski, Şarl'ı tutacak bir muhit hazırlamak için yorulmak bilmeyen bir gayretle uğraşmış, Rus nüfuzunun azalmasına, Osmanlılarla Rusların birbirinden nefret etmeleri için sebepler oluşmasına bütün zekâsını kullanarak gayret etmişti. Özellikle sarayda Valide Sultan, Kızlarağası ve diğer sözü geçen kimselere Ruslarla savaş yapmak konusunda telkinde bulunuyor. Rusların sulh ve barış perdesi altında yaptıkları tecavüzler ve taarruzlar ve kızgınlıklar buna ayrıca bir vesile teşkil ediyordu. Rus politikasının ve daha doğrusu, Büyük Petro siyasetinin o zamanki tutum ve maksadı pek açık idi. Petro, kuzeyde Baltık sahillerine ayak bastıktan sonra güneyde Karadeniz sahillerinde de bir çıkış yolu bulmak istiyor, Osmanlı Hükümetinin içişlerindeki zayıflığını emel ve maksadına müsait bir zemin olarak görüyordu. Rusların bu hareketlerinden Kırım Hanı Devlet Giray da rahatsız olmuştu. Esasen Kırım Hanı'nın bu hususta şikâyetleri olduğu sebebiyle bu mesele hakkındaki fikrini anlamak için kendisi İstanbul'a davet edilmiş ve Huzuru Hümayun'a kabul edilmişti. Devlet Giray, III. Ahmet'in Ruslarla kesin şekilde harbe girilmesini tavsiye ediyor. Hatta "Şevketli Hünkârım, bu kâfir hileci, tuzakçı bir kâfirdir. Eğer ahd ve yaptığı sulh anlaşmasına güven, yaptığı arız ve gösterişlere göz

yumulacak olursa işin sonu pek zor olur. Hele Kırım memleketi şimdilik elden gitti. Rumeli, kendi Osmanlı tasarrufundan çıkmaya yüz tutmuştur.[32]” diye III. Ahmet’e memleketin maruz kaldığı tehlikeleri anlatıyordu.

Kırım Hanı Osmanlı Sarayında

Devlet Giray yalnız bununla kalmamıştı. Yusuf Paşa hakkındaki düşmanlığından dolayı Paşa’yı azlettirmeye, Boğdan Voyvodası Nikola Mavrokordato’yu azlettirerek, yerine Dimitriyos Kantemir’i voyvoda tayin ettirmekte de başarılı olmuştu. Devlet Giray sarayda o derece bir nüfuz kazanmıştı ki, bayramda divan tertip etmek adet değil iken Boğdan Voyvodası’nın tayini için özel bir şekilde divan tertip edilmişti.

III. Ahmet Kırım Hanı’nı mücevherli kılıçlar ve kaftanlarla ödüllendirdikten on gün sonra devlet ileri gelenlerinden, ulema ve ağalardan meydana gelen özel divanda hazır bulunmuştu. Özel divanın programa alınmasından maksat, Rusya’ya karşı ilan edilecek harbe siyasi sebepler bulmak ve bu sebeplerin meşruiyetini takdir etmekti. Gerçekten Rusya’ya harp ilanı için o sırada pek çok sebep vardı. Ruslar Ozi Kalesinden birkaç fersah mesafede Kumanke, Sumara nehirlerinin Dinyeper nehriyle birleştiği yerde Sımarcık Kalesi’ni inşa etmişlerdi. Sonra Boğdan ile Boğ Nehri yönünden çok kereler sınırı tecavüz etmişler, İsveçlilere Çernoviç de ansızın saldırmışlardı. Ruslar yalnız bununla da kalmamışlardı. Daha yakın zamanda Potkal ve Berabaş Kazaklarını kendilerine tabi ettikleri gibi Kamınça Kalesi’ni de Rus askerlerinin muhafazası için işgal ettirmişlerdi. Rusların bütün bu tecavüzleri, bu istila girişimleri harp için birere yeterli sebebi teşkil ediyordu. Meclis bütün bu meseleleri uzun uzadıya incelemiş, nihayet Başmakçızade Ali Efendi’nin fetvasıyla Rusya’ya harp ilanına karar vermişti.

Rus ordusu
Dinyester
Dinyeper
Prut
Stanileşti
Özi
Azak
Bender
Odese
Akkerman
İsmail
Azak Denizi
Kırım
Kerç
Sivastapol
Köstence
Yalta
Varna
Osmanlı ordusu
Burgaz
Karadeniz
İstanbul

Put Nehri

PRUT ZAFERİ

III. Ahmet Rusya'ya harp ilan eder etmez harp hazırlıklarına başlamış, Prut Ordusu kumandanlığına Baltacı Mehmet Paşa'yı tayin etmişti. Baltacı Mehmet Paşa siyasi işlerde hiç maharete sahip değildi. Hatta ordunun sevk ve idaresine memur olduğu zaman kendi de aczini itiraf etmiş, gençliğinden beri takip ettiği mesleğin böyle büyük işleri başarmaya yetmeyeceğini söylemişti.[33] Fakat III. Ahmet'in ısrarı üzerine çaresiz kalarak kabul etmiş, Rusya'ya karşı hareket için ordunun hazırlıklarıyla meşgul olmaya başlamıştı.

III. Ahmet Rusya seferine büyük önem veriyordu. Seferin iyi şekilde yürütülmesini temin edecek her türlü sebebe yapışıyor, hazinenin açığını kapatmak için valilere emirler yazıyordu. O zamanlar bir harp çıktığı zaman valilerin harp yardımında bulunması usul gereğiydi. Her valiye bir hüküm yazılır, Devlet hazinesine ne kadar para göndermesi gerektiği emir olunurdu.

III. Ahmet bir taraftan ordunun lojistik desteğini tamamlamak için para tedarikiyle meşgul oluyor, diğer taraftan bütün valilere ilkbaharda hayırlı, uğurlu iş olarak yapılacak sefer-i hümayun için cenk ve harbe yarar tam silahlı ve zengin halk ve süvarilerin Rumeli eyaletinin hep birlikte zeamet ve tımar erbabı ve alay beyleriyle toplanma gününde toplanmaları emir olunuyordu. Bu emirlerin her birinde bütün valilerin getirecekleri verginin miktarı açıklanıyor, Anadolu'dan gelecek valilerin Edirne'de, Rumeli'den gelecek valilerin Isakçı Merasında toplanmaları kesin bir şekilde beyan ediliyordu. Sonra bütün emirler özel defterine kaydediliyor, hangi valilere yazıldığı aşağıda açıklanıyordu.

III. Ahmet yalnız ordunun maddi ihtiyaçlarını tamamlamakla meşgul olmuyor, Ordunun hareketlerine etki edecek manevi sebepleri de, kendisine has, saf bir gönül tevekkülüyle icra ediyordu. Bu icraatın en mühimi Kırım Hanı'nın yalan dolanları neticesi olarak Ozi Valisi Yusuf Paşa'yı azletmesi idi. Yusuf Paşa tam yirmi sene Ozi Valiliğinde bulunmuş, sınırların muhafazasında büyük bir üstün zekâ örneği göstermişti. Şimdi bu hizmetinin mükâfatı olarak sırf Kırım Hanı'nın düşmanlığı, kendisinin 12.

Şarl ile münasebetini çekememesi yüzünden kendisi Kılberun'da hapis ediliyor, bütün malları ve eşyaları hükümet namına haciz ediliyordu.[34]

Yine bu sırada Maraş Beylerbeyi devletin bu müşkül kararlarından istifade ederek isyana kalkışıyor, III. Ahmet bu isyanı da yatıştırmaya muvaffak oluyordu.

III. Ahmet Prut Seferi'nin yapılması için gereken tedbirleri ele aldığı sırada Anadolu ve Rumeli'nde de sefer hazırlıkları görülüyor, Edirne ve İsakçı'da yapılacak toplanmalar için büyük bir faaliyet gözleniyordu.

Petro'nun Planı

Petro harp ilanını haber aldığı zaman hiç şaşırmamıştı. Petro, Bizans imparatorlarına halef olmak için öteden beri takip ettiği yolda zaten devam edecek Osmanlılarla mutlaka bir savaş yapacaktı. Fakat Petro bu harbi muntazam, hazırlıklı ve kesin olarak yapmak istiyordu. Şimdi ise bu hazırlıklara meydan bulamadan yapmaya mecbur olmuştu. Petro Osmanlılara karşı harp etmek için kuvvetinin kâfi olmadığını anlıyordu. Askerin esaslı bir teşkilata sahip olmaması onu daha evvel 12. Şarl'a karşı da epeyce uğraştırmıştı. Bunun için Balkanlarda, asıl Osmanlı toprağında müttefikler bulmak, gelecek siyasetine maddi sebepler ve zeminler hazırlamak lazım geliyordu. Petro bu maksadın meydana gelmesine en çok Boğdan Voyvodası Ganıta Mir'i uygun bulmuştu. Ganıta Mir esasen Osmanlılar sayesinde yetişmiş, o sayede yükselmiş olduğu halde Osmanlılara karşı yine daima kin ve düşmanlıkla dolu bir kalbe sahipti. Kırım Hanı'nın tavsiyesiyle Boğdan Voyvodalığına tayin olunan bu zat, voyvoda olduğu günün ertesinde Çar'dan, daha çok bir lütuf göreceğini umarak, Osmanlılara ihanette bulunmuştu.[35] Kantemir, Petro'nun 12. Şarl'a karşı üstün gelmesinden sonra ömründe hiç harp etmeyen Baltacı gibi bir vezire mutlaka galip geleceğine inanıyor, Rum Patriği'nden gördüğü teşvikten büsbütün cüret alarak Osmanlı mülkündeki Rumların da kendisine katılacaklarını düşünüyordu. Petro, Kantemir'in bu düşünce durumundan faydalanmak için kendisiyle derhal gizli bir anlaşma akdetmişti. (13 Nisan 1711)

Bu anlaşma gereğince Boğdan Rusya'nın himayesi altında bir prenslik teşkil edecek, Kantemir ile halefleri hayat boyu şartıyla bu eyaleti idare edeceklerdi. Boğdan Prensi de buna karşılık Çar'a 10.000 kişilik bir imdat

kuvveti hazırlayacak, bu askeri gücün maaşı Büyük Petro tarafından karşılanacaktı. Petro bununla da yetinmemiş, Avrupa devletlerine gönderdiği bir notada, haleflerinin Osmanlılara karşı birkaç asırdır takip ettikleri siyaseti, Şark Meselesi'nin en mühim kısmını teşkil eden din siyaseti takip ederek, Rumların, Ulahların, Bulgarların ve Sırpların Osmanlılar tarafından eza ve cefa gördüklerinden şikâyet etmişti. Sonra Karadağ'a delege olarak Mılordaviç'i göndermiş, kendisinin Ortodoks Hıristiyanları Osmanlı hâkimiyetinden kurtarmak için harbe girişeceğini, herkes görevini iyi şekilde yerine getirirse vahşi Müslümanların Arabistan çöllerine kadar kovulacağını[36] yazmıştı. Petro Karadağ'a bu haberleri gönderdiği gibi Makedonya ve Hersek Sırplarını da elde etmeye çalışmıştı.

Rusların Siyaseti

Petro'nun bu hareketi, Osmanlı mülklerindeki Hıristiyanları himaye için Rusya Çar ve Çariçelerinin takip ettikleri yol, Osmanlıları senelerce zayıf düşüren müdahale siyasetinin bir başlangıcı idi. Artık Petro'nun birçok memurları Romanya'da dolaşıyor, Rusların Hıristiyanlara karşı beyannamelerini dağıtıyor, bu bildirilerde Tuna Eyaletlerindeki ahalinin din hürriyetine kavuşacakları, Osmanlı hâkimiyetinden ebediyen kurtulacakları açıklanıyordu. Hatta bu gizli planların başlıca kışkırtıcısı olan Kudüs piskoposlarından biri Kostantiniyye'nin bir mezarı üzerinde bir yazı keşfettiğini, bu yazıda Türklerin Avrupa'dan sarı bir kavim tarafından kovulacağı beyan olunduğunu ilk defa olarak icat ediyordu. Fakat bu hilelerden iftiralardan hiçbir kazanç elde edilmiyordu.[37] Petro gerçekten Boğdan Prensi Kantemir'e kati surette güveniyor, fakat Boğdan ahalisinin Kantemir 'e tabi olmadığını biliyordu.

Boğdan ahalisi, büyüklerden başka kimseye zararı dokunmayan haraç verici kavimlere karşı halim ve yumuşak davranan, Osmanlı hâkimiyetinden memnun oluyorlar, Hıristiyanlardan ve en çok da kendilerine karşı insaniyetsizce davranmış olan Ruslardan şikâyetçi idiler.[38]

Tarafların Askeri Durumu

Rusların Balkanlarda bu başarısızlıkları meydana geldiği sırada, Osmanlı ülkesinde büyük askeri faaliyet hüküm sürüyordu. İstanbul'da Rusya sefiri rehin olarak Yedikule'de muhafaza edildiği sırada yeniden 30.000 yeniçeri,

1.000 Cebeci, 7.000 Topçu ve 3.000 Mısır askeri kaydoluyor, erzak ve zahirenin Selanik, Kavala ve Enoz iskelelerinden alınması için emirler yazılıyor, Kili iskelesine çıkarılmak üzere Karadeniz yoluyla 300 Şahi ve Tarbozen, 20 havan topu, 45 kayalık mermer gülle atar iri Şayika toplarıyla birçok balyemez ve kolonboronalar sevk ediliyordu.[39]. Prut Seferi'nde ordu ile donanmanın koordineli harekâtına fevkalade dikkat ediliyordu. Kapıkulu efradı Davutpaşa Ordugâhı'nda toplandıkları sırada, kapıdan İbrahim Hoca maiyetinde 80 kalyondan meydana gelen bir kuvvet Akdeniz muhafazasına gönderiliyor, Kaptan-ı Derya Mehmet Paşa maiyetinde de Azak Kalesi'nin alınması için Karadeniz'e bir deniz kuvveti gönderiliyordu.[40]

Donanma mürettebatı bu şekilde ikmal olunduğu gibi teçhizatı vesairesi de az bir zaman içinde tamamlanmış, hatta donanmaya 12. Şarl'ın maiyeti erkânından birkaç İsveç generali de katılmıştı.[41]

Prut Seferi'ni yapacak her iki ordu da intizamdan mahrumdu. Biri henüz acemiliğe mahsus düzensizlikler, diğeri devri yaşlılık dönemine has hastalıklarla düşmüştü. Osmanlı ordusu Mercidabık, Ridaniye zaferlerini kazanan, Mohaç'ta harika zaferler ortaya koyan, gençlik güç kuvvet dolu, itaatli ve fedakâr Osmanlı ordusu değildi. Ordunun düzeninin esası bu mühim kuvvetin önemini muhafaza etmeyi takdir edemeyen padişahlar tarafından ihlal edilmiş, yeniçeri ocağına (ağa çırağı v.s.) adlarıyla hariçten bir takım fertler kaydırılmış, ocağın bağları ve düzeni bozulmuştu. 730'dan III. Murat zamanına kadar uzun bir intizam devresi esnasında bütün inzibatını koruyan bu ordu, III. Murat devrinden itibaren eski disiplinini kaybetmiş, isyanlar ve cinayetler birbirini takip etmişti. Orduya artık birçok kişi dâhil oluyor, adam kayırma ve rüşvetin fevkalade tesiri oluyordu. Ordu askeri talim ve terbiyeden mahrum, askerliği geçim kaynağı edinmiş kimselerle dolduğu için seferlerde hiçbir başarı kazanamıyor, o zamana kadar civarındaki hükümetlere karşı muhafaza ettiği üstünlüğü kaybetmiş bulunuyordu. Bununla beraber Osmanlı ordusu saflarında hiçbir vakit eksik olmayan yaratılıştan gelen cesaret, kendine güven, erkeklik gururu ordunun başarısını bir müddet kadar uzatmaya dayanak olabiliyordu. Fakat Osmanlıların harp usulünü, zayıf noktalarını ve disiplinsizliğini incelemiş olan Avusturya orduları karşısında bu dirençten kesin bir netice alamıyordu.

Petro ile sefere başlandığı zaman, Osmanlı Ordusu Viyana, Zeneta ve Salangamı'da bozulan Osmanlı Ordusu idi. Fakat tarihi gelenekler, askeri alışkanlıklar bu orduyu yine yaşatıyor, zayıf düşmanlara karşı yine başarılı kılıyordu.

Osmanlı ordusunda bu gibi eksikler mevcut olduğu halde Rus ordusu da henüz teşkil edilmiş bulunuyordu. Petro, evvela orduya aldığı fertleri hayat boyu asker olma şartıyla almış, orduyu milletten büsbütün ayrı bir sınıf haline koymuştu. Narova Muhasarası'nda düştüğü felaket üzerine, Petro ordunun manevi unsurlarına da önem vermiş, o tarihten itibaren neferin ruh ve kalbini terbiye etmeye çalışmıştı. Fakat Rus milletinde öyle bir takım kökleşmiş eksikler vardı ki, Petro bunları yine yok edemiyordu. İdare işleri de ahlaksızlık, emir ve komutada yetersizlik olunca görüntüleriyle idare etme durumunda kalıyordu. Petro'dan evvelki Rusya, harbe alışkın değildi. Petro ise Rusları aynı zamanda medeni ve cengâver bir millet haline getirmeğe çalışıyor, fakat Osmanlılarla harbe giriştiği zaman bu girişiminin ilk devrelerinde bulunuyordu.[42]

Savaş Sırasında İstanbul

Bu sırada İstanbul'da gerçekten büyük bir faaliyet hüküm sürüyordu.

Baltacı huzura kabul ediliyor, kendisine padişah tarafından iki hıl'at (süslü elbise, kaftan) giydiriliyor, ortasına da bir mücevher kılınç ve bir mücevher tirkeşbend[43] (Ok çantası) ihsan buyruluyor, Kılavisine de iki mücevher sorguç takılıyordu. Şeyhülislam Efendiye de beyaz çokaya kaplı bir samur kürk ihsan edilmişti. Bu esnada Mısır askeriyle Anadolu'nun sağ kolu piyade ve süvari askeri Çardak'tan Gelibolu'ya askerin kalan kısmı da Üsküdar'dan Beşiktaş'a geçiyor, hassa ordusu da Davutpaşa kışlasından Edirne'ye doğru hareket ediyordu.

Orduların Hareketi

Baltacı Mehmet Paşa Edirne'de ordunun yürüyüş nizamını tertip ettiği zaman sipahilerle silahtarları öncü kuvvete vermişti. Sonra yeniçerilerle beraber kubbe vezirleri vesair vezirler ve beylerbeyiler kendi askerleri ile beraber geliyor, yük arabaları ile yük beygirleri ve ağırlıklar ordunun gerisinde uzun bir kafile teşkil ediyordu. Ordu İsakçı Kartal yoluyla Falçi'ya geldiği zaman, Büyük Petro'ya ordunun hareketleri konusunda öne

geçmiş oluyordu. Bu esnada Petro maiyeti efradından 20.000 kişiyi Şermitof Şermetiyef komutasında cebri yürüyüşlerle Aşağı Tuna'ya göndermiş, kendisi de ikinci eşi Katerina (Marit) ve daha diğer kadınlarla beraber ordunun büyük kısmı ile hareket etmişti. Petro'nun Şermetiyef'i cebri yürüyüşlerle sevk etmekten maksadı Osmanlıların Tuna'yı geçmelerine ve Tuna'daki Hıristiyanların oturduğu araziye girmelerine mani olmaktı. Fakat Ruslar Yaş'a girdikleri zaman erzak yönünden fevkalade sıkıntı çekmişlerdi. Haziranın yirmi birinci günü Petro da Yaş'a gelmiş, Moldova Voyvodası Kantemir tarafından samimiyetle karşılanmıştı. Fakat Ulah Voyvodası ile Mildova Voyvodası arasında var olan husumet Petro'nun kendilerinden istifade etmesine mani olmuştu. Romanyalılar ikiyüzlü hareket etmişler, diğer topluluklar da Osmanlılar tarafını tutmuştu. Hatta Ulah Bey'i açıktan açığa Osmanlı tabiiyetinde bulunduğunu ispat etmiş, hemen 20.000 kişiye yakın bir kuvvetle Petro'nun hareketine mani olmuştu. Bunun üzerine Petro her türlü imdattan, yardımdan bütünüyle mahrum durumda kalmıştı.

Rus ordusu bu engellerle endişeli bulunduğu sırada Baltacı Mehmet Paşa Petro'nun Prut Nehri'nden geçtiğini, Falçi'de ordugâh kurduğunu, hatta General Şermetiyef'in nehir geçitlerini muhafaza ettiğini haber almıştı. Bu sırada Kırım Hanı da yetişmiş, on bin Tatar askeri de atlarını nehre salarak geçmişlerdi. Hatta geceleyin tam bir faaliyetle dört köprü inşa edilmiş, bütün Osmanlı Ordusu karşı sahile geçmişti. Bu sırada, Petro ordusunun işgal eylediği mevki pek tehlikeli idi. Falçi ovası gayet batak ve sazlık bir yer olmakla beraber etrafındaki dağların da hâkimiyeti altında idi. Osmanlılar bu dağları işgal ettikleri takdirde Rus ordusu, arkasında Prut Nehri ve karşısında da Osmanlı askeri olmak üzere iki engel arasında kalacak, Ruslar için hiç kurtuluş çaresi mevcut olamayacaktı. Gerçekten bu tehlike tamamıyla ortaya çıkmış, iki gün geceli gündüzlü devam eden bir muharebe sonunda Büyük Petro Prut Nehrini geçen Tatar askeriyle arkadan, Baltacı Mehmet Paşa'nın komutasındaki ordu ile de cepheden kuşatılmıştı. Petro'nun, 140.000 kişiye ulaşan Osmanlı ordusuna karşı 60.000 kişilik bir ordu ile her türlü engele karşı koyamayacağı apaçıktı. Petro etrafını saran Osmanlı askerlerini gördüğü zaman ümitsiz ve mustarip, ne yapacağını şaşırmış,

— İşte şimdi kardeşim Şarl'ın, Poltava'da uğradığı felaketten daha büyük bir felakete düştüm, demişti.[44]

Bu sırada Demirbaş Şarl'ın yanında bulunan adamlarından Kont Borya Torodovski de bir kaç Polonyalı ve birkaç İsveçli ile beraber Baltacı Mehmet Paşa'nın yanında bulunuyor, hepsi de artık Rus ordusunun yıkılmış ve perişan olacağına kani oluyordu. Hatta Ponyatovski, Rus ordusunun felaketini Şarl'a haber vermiş, 12. Şarl, yanına kırk kadar subay alarak Çar'ın felaket ve yıkılmışlığını büyük bir sevinçle görmek için Bender'den hareket etmişti.

Sıkışan Rus Ordusu

Rus ordusu tamamen kuşatma altına alınmıştı. Petro, etrafını saran Osmanlı askeri ortasında her türlü araçtan mahrum, elim geceler geçiriyordu. Petro, vatanını ihya etmek için, birçok felaketlere tahammül etmiş, fakat şimdi geleceğinin tamamen mahvolduğunu düşünmeye başlamıştı. İhtimal ki şimdiye kadar başladığı ve henüz tamamlayamadığı büyük işler, Rusya'ya devletler arasında şerefli bir mevki temin edecek tasavvurlar bir daha ikmal edilemeyecekti. Petro'nun ordusu da, hayatı da tehlikede idi. Rus Ordusu açlıktan telef olacaktı; çünkü aç ve ilaçsız askerler, atları ölmüş süvarilerle Osmanlıların yüz bini geçen ordularına karşı yapılacak bir hareket, pek ölüm - kalımlı olacak, Osmanlı ordusunun demirden saflarına karşı zayıf bir karşı koymada perişan bir eriyiş olacaktı. Petro, durumun ne derece zor olduğunu anlıyor, taç ve tahtından, geniş emellerden, vatanı için kurduğu planlardan bütün ümidini kesiyordu. Petro, Osmanlı safları arasından kaçınarak Moskova'ya gönderdiği mektupta[45] içine düştüğü durum ve perişanlık dolu halini tamamiyle tasvir ediyordu.

Petro, mektubuna şu şekilde başlıyordu: "İşte yanlış fikirlere kapılacak hiçbir günahım olmadığı halde orduma dört misli yüksek bir Osmanlı ordusu ile ordugâhımda kuşatılmış bulunuyorum. Cenab-ı Hak hiç ümit etmediğimiz bir zamanda imdadımıza yetişmeyecek olursa burada erzaktan tamamen mahrum olduğumuz için ya parça parça edilecek veyahut esir olacağız. Şayet Osmanlılar tarafından esir edilirsem artık beni çarınız ve senyörünüz saymayınız. Hatta benim yazım olduğunu bile anlasanız yine tarafımdan hiçbir emir beklemeyiniz. Kendim gelinceye kadar bekleyiniz. Şayet ben mahvolur ve gerçekten de vefat etmiş olduğumu duyarsanız, o zaman içinizden en liyakatlisini bana halef seçiniz..."

Petro, o sırada yirmi bir yaşında bulunan oğlunu çarlıktan düşürmek istiyordu.

Petro, son defa olarak ümitsizce çemberi yarma hareketine karar vermişti. Hatta akşamüzeri General Şermetiyef'i yanına çağırmış, ertesi sabah bir yarma hareketi icrasını emretmişti. Sonra, arabalarından ve ağırlıklarından Osmanlıların istifade etmemeleri için bunların da yakılmasını tavsiye etmişti. Petro bu emirleri verdikten sonra büyük bir karamsarlık ve ümitsizlik içinde çadırına çekilmiş, o gece hemen hemen hiç kimseyi yanına sokmamıştı.

Katerina'nın Düşünceleri

Osmanlı Ordusunda zafer ve galibiyet hisleri içinde erkekçe bir sevinç hâkim olduğu sırada Petro'nun kuşatılmış ordusunda felaket, yıkım alametleri görülüyordu. Ağırlıklar ve arabalar insafsızca yakılıyor, herkes kıymetli eşyasını topraklara gömüyor, askerde ümitsizlik ve neşesizlik hâkim oluyordu. Bu sırada Rusların ordularıyla beraber getirdikleri kadınların feryadı kendilerine bir dereceye kadar teşvik vesilesi oluyor, herkes ertesi sabah vukua gelecek vuruşmayı bekliyordu. Fakat Petro ordusu bu çarpışmaya hiç lüzum görmemiş, Petro'nun dilber metresinin geniş düşünceli tedbirleri onları bu büyük felaketten kurtarmıştı. O gece Petro, çadırında umutsuz ve sıkıntılı bir şekilde düşünürken Petro'nun metresi Marit Katerina generallerle görüşmüş, bu görüşmeye pek ziyade ehemmiyet verilmişti. O sırada güzelliğinin çekiciliğine herkesi çeken zevcesiyle beraber Çar'ın maiyetinde bulunan Liyonlu Birazey o geceki görüşmeyi şu şekilde tasvir ediyor: "Katerina, General Yanus, General Barun Dasten ve Flamareşal, hususi bir konferans verdiler. Hepsi de yaralı olmaları dolayısıyla arabasından dışarı çıkmayan Baron Dalar'ın etrafına toplandılar. Orada generalin arabası ile Baron dostunun arabası arasında Madam Boş da hazır olduğu halde Flamareşal'in mütareke talebi için sadrazama bir mektup yazmasına karar verdiler." [46]

Petro'yu esaretten, Rusya'yı yıkım ve felaketten kurtaran Marit Katerina Liyonyalı bir köylü kızı idi.

Marit'in babası belirsiz olduğu için mahallenin papazı terbiye etmiş, on dört yaşına geldikten sonra da Luter mezhebine bağlı papazlardan Guluk adında birine hizmetçilik etmişti. On sekiz yaşında İsveçli bir subayla evlenen Marit kocasının Ruslarla yapılan savaşta ölmesi üzerine Ruslar tarafından esir edilmiş, ondan sonra General Bauserek, Mareşal Sermetiyef'in ve daha sonra da Mençinof'un eline geçmişti. Nihayet Petro,

Mençinof'un evinde verilen bir ziyafette Marit'in güzelliğinin cazibesine hemencecik vurulmuştu. O sırada eşini de boşamış olduğu için Marit'i kendisine metres edinmişti. (1707)

Baltacı İle KaterinaKarşı Karşıya

Petro metresinin zekâ ve fikirlerini daima takdir ettiği için o gece generallerle birlikte verdiği karar da uygun bulmuştu. Ertesi sabah Şafirof bir mektup yazarak Marit'e vermiş, Marit'te güzelliğinin çekiciliğine, anında hemencecik bağlayan sihirli benliğine güvenerek Baltacı'nın çadırına gelmişti. Marit, Baltacı'yı ricalar ve niyazlar, tebessümler ve gözyaşlarıyla ikna ederek anlaşmayı imza etmeye razı ettikten sonra[47] bütün mücevherlerini ve servetini toplamış, hatta zabitlerinden de ödünç para alarak bu kıymetli hediyeyi Baltacı'nın kethüdası Osman Ağa'ya Petro'nun bir mektubu ile beraber göndermişti.

Baltacı bu çok değerli hediyeyi görür görmez biraz yumuşar gibi olmuş, hatta galiplik ifadesi bir tavırla "Çar başvekilini göndersin, bir çaresine bakarız!" cevabında bulunmuştu. Baltacı'nın bu teklifi üzerine derhal Şafirof sadrazamın huzuruna hediyelerle gelmiş, Baltacı Mehmet Paşa'yı rüşvetle elde etmeye çalışmıştı.

Çariçe I. Katherina

OSMANLI RUS ANLAŞMASI

Baltacı Mehmet Paşa, Şafirof'a ilk önce bütün ordunun teslim olmasını teklif ediyor, Şafirof da buna karşı Rus ordusunun bir çarına kadar taarruz edeceğini, bununla birlikte ordunun esir olmaktansa son nefere varıncaya kadar yok olmayı göze aldırdığını söylüyordu. Şafirof'un bu sözlerini Osman Ağa da tasdik etmiş, bunun üzerine Baltacı altı saatlik bir ateşkes imzalayarak bu esnada sulh şartlarını düzenlemekle meşgul olacağını söylemişti. Mehmet Paşa bu ateşkes hükümlerine tamamıyla uymuştu. Hatta ateşkes esnasında beygirlerine ot aramaya giden Rus Ordusuna mensup iki İtalyalıyı Tatarların esir ettiklerini haber alır almaz bunların kafalarını kestirmiş, İtalyalıları da Rus ordusuna[48] iade ettirmişti.

Fakat Tatar hanı Devlet Giray ile Ponyatovski, Ruslarla anlaşma imzalanmasını asla arzu etmiyorlardı. Devlet Giray, barış anlaşması yapıldığı takdirde Çar'ın senelik Tatar hanlarına kırk bin duka vermesini, Osmanlılara ihaneti sabit olan Moldova Prensi'nin görevden alınmasını talep ediyordu. Fakat Mehmet Paşa, Osman Ağa'nın teşvikiyle, bu sözlerin hiç birine önem vermemiş, barış antlaşması hükümlerini istediği gibi düzenlemişti. Osmanlılar için o derece büyük bir menfaat temin etmeyen bu barış antlaşması gereğince Petro, Azak kalesi ile kaleye bağlı yerleri terk edecek, Kaminsak, Sımara ve Tigan kalelerini yıkacak, bundan böyle Potkal ve Bırabaş kazaklarının işlerine karışmayacaktı. Diğer maddeler de İstanbul'da Çar'ın sefir bulundurmasına, esirlerin değişimine, Osmanlı Hükümetine sığınan 12. Şarl'ın istediği gibi memleketine dönmesine, hatta istedikleri takdirde Petro ile Şarl'ın anlaşma yapmalarını, Rusya ile Osmanlı Devleti'nin bundan sonra dostane yaşamalarını içeriyordu. Diğer bir maddede ise Petro'nun tam bir sükunetle dönebilmesi temin ediliyor ve geri çekileceğine teminat olmak üzere Piyer Şafırof ile Mişel Petroviç, Şeremetiyef rehin olarak alıkonuluyordu. Anlaşma 23 Temmuz 1171 tarihinde imza edilmiş, Osmanlılar bu anlaşma hükümlerine tamamen riayet ederek, Rusların geri çekilmesini de kolaylaştırmışlardı. Petro, Osmanlılardan intikam almak hırsıyla mağlup ve perişan dağılmış ordusuyla memleketine dönerken, Osmanlılar anlaşma hükümlerine riayet düşüncesiyle Rus ordusuna her türlü kolaylığı gösteriyorlar, erzak tedarik ediyorlar, onları felaketten kurtarmaya çalışıyorlardı.

Anlaşma Sonrası

Artık Baltacı Mehmet Paşa tam istikbalini korumuş, gördüğü tebessümlerin, aldığı hediyelerin etkisi ile bu zararlı anlaşmayı yapmıştı. Osmanlı Orduları Kosova, Niğbolu, Varna, Mohaç zaferlerinin parlak neticelerini ancak imha muharebeleri sayesinde kazandıkları, düşmanlarından “barış mükâfatı” diye verilen hediyelere asla tenezzül etmedikleri halde Baltacı Mehmet Paşa, hırs ve menfaat tesiri ile bu prensibi unutmuş, vatanına en faydalı olacak bir fırsatı büyük bir başarı temin ediyorum zannıyla elden kaçırmıştı. Nitekim bu esnada Osmanlı Ordusu’nda zaaf alametleri görülmüştü, fakat Rusların mahrumiyet ve perişanlığına, Rus ordusunda manevi gücün kayıp olmasına karşı bu zaaftan hiçbir zarar görülemezdi. Rus Ordusu tamamiyle perişan edilir, Rusya’ya karşı ağır teklifler ortaya sürmesi için bir heyet gönderdiği zaman, bundan evvel Osmanlı Devleti ile meydana gelen harplerde Rusların eline geçmiş olan bütün kalelerin teslimine Liyovanya’nın ve diğer sahildeki şehirlerin İsveç’e terkine, icap ederse Petersburg’un yerine Pegof’un hatta Rusya içlerindeki sair şehirlerin terkine, Lehisçinik’in tekrar mevkiine iade edilmesine, hükümete tazminat ve Padişah’a da hediye verilmesine razı edilebilirdi.[49] Fakat Şafırof Sadrazam Paşa’nın gayet hafif şartlarla barışa razı olduğunu Petro’ya haber verdiği zaman, Petro son derece memnun olmuş, metresi Marit’in şu fikri alakasını son derece takdir ederek, bilahare kendisine Katerina adıyla nikâhlamış, hatta bir de St. Katerin nişanı icat ederek üzerine “Vatana sevgi ve sadakati olanlara” ibaresini yazdırmıştı[50].

Prut Barış Anlaşması Petro için pek müsaitti. Petro’yu güneyden zayıf düşürmek mümkün olduğu gibi kuzeydeki fetihlerini geriye alma, kazanma ve İsveç’e karşı mevkiini şekillendirerek daha ağır şartlar içinde barış anlaşması yapmak mümkündü.

Fakat Baltacı buraları değerlendirmeye almıyor, esasen kendisine de güvenemiyordu. Hatta Rusya’nın teklif ettiği kalelerin alınmasını bir ganimet saymış “Bizim istediğimiz kalelerin her biri bin sefere ve bin meşakkatlere muhtaçtır. Hazır bu kadar zahmet ve meşakkatsiz elimize girerken bu nimeti bilmeyip fırsata mahzur olursak neuzibillâh bunun güçlüğünün çekileceğinden şüphe yoktur.”[51] fikrine inanmıştı.

12. Şarl’a Göre Prut Anlaşması

Petro intikam alma hırsıyla vatanına döndüğü sırada 12. Şarl Osmanlı ordugâhına gelmiş, kendisini karşılayan Kont Ponyatovski'den bu mühim fırsatın kaybedildiğini haber almıştı. Bu havadis Şarl'ı son derece hiddetlendirmişti. Şarl kendini kaybedercesine bir heyecanla doğru Baltacı'nın çadırına gelmiş, imzaladığı sulh anlaşmasından dolayı kendisine sitemde bulunmuştu. Baltacı Mehmet Paşa büyük bir başarı kazandığına kani bulunduğu için Şarl'ın sözlerine hiç önem vermemişti.

Hatta Şarl Baltacı Mehmet Paşa'ya:

— Bütün Rus Ordusu elinde idi. Neden bıraktın? Dediği zaman

"El-afu zekatül zafer affetmek zaferin zekâtıdır." sözünün - pek yanlış değerlendirdiği manasını Şarl'a anlatmaya çalışmıştı. Sonra Şarl:

— Peki, bu böyle olsun, fakat Petro'ya gayet ağır tekliflerde bulunmak mümkün iken niçin bu teklifleri ortaya koymadın? Özellikle Çar'ı esir edip İstanbul'a götürmekte mi elinde değildi, diye hiddetli kızgın tavırlarla Baltacı'ya sorduğu zaman, Baltacı manalı, hile ve desise ile dolu nazarlarını Şarl'a çevirmiş;

— Ben onu esir edersem, memleketini sonra kim idare eder diye cevap vermişti.

Prut Nehri Haritası

EKLER

EK - 1

Prut Seferi'nden önce Kuzey Harbi esnasında Rusya'nın Osmanlı mülklerine karşı hareketlerine mani olmak için Ozi valisi Yusuf Paşa'ya gönderilen emir:

Ozi Valisi Yusuf Paşa'ya hüküm ki sen adı geçen vezirsin, benim devlet kapısına gönderdiğim listede, Rusya Çarı tarafından yüz elli kadar atlı ile bir general mektubu kanalıyla Nemçe (Avusturya) Çasarı (kayseri) tarafına tayin olunan fakat Leh (Polonya) diyarı ihtilal halinde olduğundan adı geçen Generalin yüksek devletimden geçiş için izin istemeden Boğdan içinden geçmesi çirkin bir iş ve nice kötülüklere sebep olacağı değerlendirilmekte, bundan sonra Boğdan içinden geçişine vize verilmeyip, önlenmesi için Boğdan Voyvodasına mübarek emrimle, devlet tembihim olmakla beraber, sen ki; adı geçen vezirsin, sen de bu konuyu takip ve özenle, gerekli listeleri göndererek Moskova Hükümeti tarafından elçilik kanalıyla Avusturya Çarına gidecek general öncelikle Boğdan içinden gitmek durumunda olursa ruhsat verilmeyip mani olunmasına dikkat ve ihtimam ve bundan sonra ortaya çıkan durumu da devletine bildirmek konusunda yüce fermanım çıkmıştır.

Muharremin ilk günleri 1121 (1705)

EK- 2

Yine adı geçen meseleye dair Boğdan Voyvodasına gönderilen emir:

Boğdan Voyvodası'na hüküm ki, Moskova Çarı tarafından yüz elli kadar atlıyla bir general elçilik kanalıyla Avusturya Çarına gitmek üzere tayin olunup, fakat Polonya ülkesi ihtilal halinde olduğundan Rus generali Boğdan içinden gitmek üzere olduğu kuvvetli bir kaynaktan haber alınıyor ve Devlet-i Aliyye'nin tarafından izinsiz olarak geçmesi çirkin bir olay ve nice bozulmaları doğuracak bir durumdur ve sen ki, adı geçen (tarafımdan tanınmış) voyvodamsın, yüce devletim tarafının haberi olmadan bu nev'i kişilerin Boğdan içinden geçip-gitmesi sana da büyük töhmet sebebi olacağından uyarma için işbu emri şeref bularak kalemden çıkmıştır. İmdi bu husus da tam bir basiret ve uyanıklık üzere hareket edip adı geçen General Boğdan ülkesi içinden geçmek isterse ruhsat vermeyip men ve geriye çevirdikten sonra durumu devletime bildiresin. Şöyle ki; adı geçen

generalin bir yol ile Boğdan ülkesi içinden geçip gitme ihtimali olursa, sen ki, benim adı geçen Voyvodamsın, azl ile yetinmeyip tereddütsüz öldürüleceğini kararlı ve muhakkak bilip ona göre çok basiretli ve uyanık hareket eyleyesun deyu yazılmıştır.

Muharremin ilk günleri 1121 (1705)

EK – 3

Ozi taraflarının tahkimi hakkında Ozi Valisi Yusuf Paşa'ya gönderilen emir:

Ozi Valisi Yusuf Paşa'ya hüküm ki: Ozi[52] sınır boyları tarafından ortaya çıkan bazı haberler dolayısıyla o taraflarda bir miktar asker bulunması gerekli ve ihtiyata uygun olmakla Ozi Eyaletinde bulunan sancakların genellikle zeamet ve tımar alay beyleriyle sen ki, adı geçen vezirsin, gerçeği gören maiyetinle hizmette bulunan memurun dışında Rumeli valisi vezirim İsmail Paşa mükemmel ve tertipli kapı halkı ile Rumeli ili eyaletinde bulunan vilayetlerden, bundan önce kale tamirine tayin olunan Elbasan ve Olonya ve Ohara ve Deloyne sancaklarından başkasının alay beyleri bütün zeamet ve tımar erbabıyla bir gün evvel Bender Sahrasına varıp oraya gelecek ekibin rahatını temin edecek çadırlar kurup her şeyi en iyi şekilde bilen Yüce Allah'ın yardımıyla adı geçen kalenin ve havalisinin muhafazasına ve diğer gereken yüksek hizmetlerine kesin bir rıza ile çaba ve gayret ve güçlerini harcamak için Rumeli Valisi adı geçen vezir ve alaybeylere de başka başka emr-i Şerifim ile tembih ve bir gün önce, Alaybeyleri ile zeamet[53] ve tımar erbabından evlerinden ve yerlerinden çıkarıp ve emredilen yere yürütülmeleri için her tarafa önceden elçiler tespit ve tayin olunmakla inşa Allah-ü Teâlâ açıklandığı şekilde görevlendirilen asker önce Bender Sahrasına varışlarında Yüce Allah'ın yardımıyla adı geçen kalenin ve havalisinin, muhafaza vesair gereken yüce hizmetimde vaktin gereğine ve diğer durumlara göre hareket ve lazım gelen hizmetimde gereği gibi tamamlama vekâletine güç, kuvvet ve gayret harcayıp ve eğer Kırım tarafından ve diğer taraflara düşen sınır boylarına bazı yerlere asker göndermek gerekirse olabilecek işlerden ortaya çıkan olayları gereken gün, vakit ve hale göre münasip şekilde asker gönderip, sonuç itibariyle o taraflarda bütün işleri senin isabetli görüş ve değerlendirmene havale edilmekle sen de düşünülüp beklenen üzere her hususta tam bir basiret ve

uyanıklık ile hareket ve gereken gayret ve hamiyeti gösterip, övülecek neticeler ve beğenilen çalışmalar ortaya koymayı tam bir özenle yapılması ferman ve âlişanım sadır olmuştur. 30 Zilhicce 1121 (1705) Buyurdum ki

EK-4

12. Şarl Aksu'dan geçerken kendisinden çok para talep ederek Şarl'ın geçmesini tehir ettiğinden dolayı Abdurrahman Paşa'nın cezalandırılması için Ozi Valisine gönderilen emir:

Ozi Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya hüküm ki; Saygıdeğer Hıristiyan milletinin, ileri geleni, toplulukların menfaatleri konusunda arabulucu olan İsveç Kralı (Allah sonunu hayra tebdil etsin) Moskova Çarı arasında meydana gelen Baltak[54] adı verilen yerde gerçekleşen harpte Yüce Allah'ın emriyle adı geçen Kral hezimete uğramakla, Dünya padişahlarının sığınağı, dünya hakanlarının sığınak yeri Yüce Osmanlı devletinin gölgesine, yüksek saltanatına sığınma maksadıyla o taraflarda bütün zaferle alınmış olan Aksu[55] hududunda Rus geçitleri mahallinde adı geçen nehri beri tarafa geçiş ve Ozi Kalesi altına gelirken Ozi Kalesi muhafazasına memur olan Abdurrahman Paşa fıtratının gereği hıyanet ve yaratılışına uygun cüreti hasebiyle İsveçliden geçit akçesi adı altında bin altın alıp ve bundan başka adı geçen topluluğun adamlarından yedi sekiz kişi İsveçliyi kendisi ve yine adamlarından iki neferleriyle bir kadını da kethüdası alıp ve yanlarında alıkoyup bir çeşit çirkin tavırlar, feci hareketlere cesaret, şüpheye mahal olmayacak şekilde haber alınıp, Hüsrev gibi rahmet kanatlarının altına sığınma niyetiyle zaferle alınmış olan Tuna boylarına girenler rahmetlerle dolu, padişahlığımın nişanesi olarak himayeme mazhar olageldiği beyana gerek kalmaksızın bilinmekle bu insanlara bizim bilinen tavrımızla davranılıp çirkin tavırlar ortaya koyan adı geçen paşanın yaptığı hataya uygun şekilde bir tertip cezası lazım gelmekte, daha önce seni Ata Kalesi muhafızlığından olan büyük emirlerin emiri Cenabı Hak ikbalini daim etsin. Ozi Kalesi Muhafızlığına (Valilik) emr-i şerifimle tayin olunmuştun. Sen ki, adı geçen vezirsin, emr-i şerifim sana ulaştığı zaman adı geçen Abdurrahman Paşa'yı ve kethüdasını Bender'e getirterek İsveçliden geçit akçesi “ayakbastı parası” adıyla aldığı bin altını tamamiyle tahsil edip, eğer kendisinin ve de kethüdasının ve gerek adı geçen maiyetinin yanlarına alıkoydukları kadın ve erkeklerden kaç kişi ise ve bunların ellerinden aldıkları ne miktar ise onları da ellerinden alıp İsveç

Kralına teslim edildikten sonra, adı geçen Abdurrahman Paşayı ve kethüdasını Bender Kalesinde muhkem-i kale içinde hapsedilip , haklarında ne şekilde emr-i şerifim olursa yerine getirilsin diye yazılmıştır. Buyurdum ki: 1121 sonları (1705)

İstanbul'a gelmemek üzere salıverilmiştir. 1 Zilhicce 1121 (1705)

EK-5

12. Şarl'ın Osmanlı ülkesine sığınması üzerine Rusya'nın kayırmasıyla imzalanan barış anlaşması hakkında Ozi Valisine gönderilen tebliğnamedir:

Ozi Valisi Yusuf Paşa'ya hüküm ki, Bundan önce Rusya Çarı ile İsveç Kralı arasında yapılan savaştan önce ve sonra adı geçen Çar tarafından, devletime birkaç tane mektup gelmiş, içeriğinde cennetmekân kardeşim Merhum Mustafa Han - Yüce Allah onu Cennetinde iskân etsin- zamanlarında 1112 senesi (1697) Muharremin yirmi altıncı gününde otuz sene müddet ile barış anlaşması yapılmıştı. Fakat tahta çıkmak bana nasip olduğundan beri birbirini takip eden bir takım engeller sebebiyle, yüce devletimle dostluk üzere olan diğer Hıristiyan devletlerin reyleri üzere sulh anlaşmalarını yenileme merasimlerini yerine getirmeye fırsat bulmayıp tehire kaldığından, özür dileme ve halis niyetlerini ortaya koyma ile sulhun yenilenmesini ayrıcalık ve saadet kaynağı İstanbul'a gönderdiği elçisine bu husus için tam yetki verdiğini de mektubunda bildirip adı geçen Çar'ın bu şekilde sulha rağbet ve yenilenmesini rica etmişken reddedilmesine dini yönden yol ve imkân olmadığından adı geçen elçi ile gereği gibi konuşulduktan sonra, merhum adı geçen kardeşimin zamanında verilen ahitnamenin şartları, kayıtları vesika ve ahdleri içine alan bütün şartları değiştirmeden tarafımdan da o akitname yenilenip adı geçen elçiye teslim olunduğundan başka, adı geçen Çara saadete yakınlaştırıcı mektubum da yazıldığından aramızda sulh yapılmış olup, yapılması gerekli olan bu barış anlaşmasının şartları yüce devletim tarafından riayete uygun zabıt ve bağlantıları eksikliklerden korunmuş olman ve sen adı geçen vezirsin, bunlar yüce devletimden olduğu için gereği gibi korunup saklanması için devletim tarafından da ahitname verilmekle bu anlaşmanın şartlarına ve kayıtlarına uymaya evvelkinden daha çok riayet gerektiğinden bu hususa tam bir ihtimam ile zaferle kazanılmış serhaddime tembihi gerekenlere gereği gibi tembih, doğrulanarak ilan edip, Âli devletim ve adı geçen Çar

arasında yenilenip güçlendirilen sulh anlaşmasının şartlarını ve kayıtlarını devamlı şekilde riayet, noksanlık getirecek sebeplerden koruyup akitnameye aykırı bir durum zuhur etmemek üzere tam bir basiret ve dikkatle tam bir güç kuvvet sergileyesin. Şöyle ki, anlaşmanın şartlarına aykırı o serhadde en küçük bir hareket ortaya çıkma ihtimali olursa, sual ve cevabı tarafınıza ait olmakla, bir şekilde özür ve cevabının geçerli olmayacağını kararlı ve mutlak şekilde bilip ona göre daima tam bir kayıt, gayret ve çalışma yapma konusunda ferman çıkmıştır.

30 Zilhicce 1121

Bir sureti: Ozi Valiliğinde olan Vezir İsmail Paşa'ya, bir sureti Yeni Kale muhafızı Vezir Mehmet Paşaya, bir sureti Kefe Beylerbeyi Murtaza Paşa'ya.

EK -6

Rakka Valisi Yusuf Paşa'dan sefer hazırlıkları esnasında imdadiye isteği için gönderilen emirname:

Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya; İşbu mübarek senede yapılan seferi hümayun yakın olan zaferime memur olan, zaferi kazanmayı alışkanlık haline getirmiş olan askerlerim için yapılması gereken görevler ve eyaletlerinde duhanideleri ve ocakçıların teslimi ve leventlerin ulufe ve bahşişleri ve yiyecek içecek vesair malzemeleri mühimmat ve cephaneleri ve tophanenin gereken hazırlık ve maharetleri için ziyade hazine lazım olup, geçen senelerde bulunan eyalet mutasarrıfları olan büyük vezirlerden mevkilerine ait sefer masrafları olmadığından imdadiye olmak üzere sefer-i hümayun için imdadiye olmak üzere senden de kırk kese akça istenmekte ve bir gün önce tahsiline fermanım olup, adı geçenin özelliği için elçi gönderildi, imdi Şerefli emrim varır varmaz asla özür ve mazeret ileri sürmeyip, fermanımda olduğu üzere işbu Sefer-i hümayunum için istenen kırk kese akçayı çok acele bir şekilde tedarik edip adı geçen elçi kanalıyla bir gün önce saadet şehri İstanbul'a gönderilip hazine-i amireme teslim ettirme konusunda yüce fermanım çıkmıştır, diye buyurdum.

30 Zilhicce 1123 (1707)

EK - 7

Seferberlik harekâtının yapılması için valilere gönderilen emirnamelerden Rumeli Valisine gönderilen emir:

Rumeli Valisi Vezir Abdi Paşa'ya hüküm ki, Yüce Allah'ın yardımıyla, bizzat Yüksek Hilafet makamı olarak mübarek eserlerin görüldüğü baharın başında, her zaman zaferler kazanan ordumla Moskova Seferi'ne yönelmeye ve devletimin projesi ve kararı vardır. Sen ki, adı geçen vezirimsin. Senin de harbe bin tane tam silahlı bin nefer kapı halkın süvari âdemlerinle ve Rumeli Eyaleti'nin bütün zeamet ve tımar erbabı ve alay beyleriyle toplanma gününde İsakçı Sahrası'nda Osmanlı Ordusu'na katılmak üzere memur olmuştun. Bu durumda ordumun hareketi yakın olup, senin şimdi ve daha önce memur olduğun üzere işaret edilen zamanda anılan yerde, zaferler kazanan ordumda bulunman çok mühim ve lazım olmakla, imdi işbu yerine getirilmesi vacip ve emrim ulaştığı zaman savsaklama ve gecikme olmaksızın daha önce ve şimdi memur olduğun üzere cenk ve harbe yarar tam teçhizatlı seçkin bin nefer kapı halkı ve süvari adamların ve genelde eyaletin askeriyle vaktiyle kalkıp bu konularda bekleyip eğlenmeden, mümkün olduğu mertebe acele ederek İnşallahu Teala toplanma gününde İsakçı Sahrası'nda orduy-u hümayunuma katılma teşebbüsüne önem veresin.

Şayet anılan zamanda İsakçı Sahrası'nda zafer sembolü orduma yetişip katılamazsan asla bir türlü özür ve cevabın geçersiz olup, bundan sonra hayat boyu yaşamında sebep olacak ceza facialarıyla sorumlu olacağını bilip ona göre son derece basiretli ve uyanık hareket edesin. Yol esnasında geçeceğin yerlerdeki halktan azık ve zahire vergisi vesair bahanelerle, şer-i şerif hilafına (dine uymayan) onlara düşmanlık ve tecavüzden çekinip uzak durmak konusunda yüksek emrim sadr olmuştur; diye buyurdum.

1 Safer 1123 (1707)

EK - 8

Baltacı Mehmet Paşa ile Büyük Petro arasında yapılan sulh anlaşması metninin sureti:

Halen her şeyi bilen her şeyin sahibi olan Allah'ın yardımıyla savaşları zaferle taçlandırarak sona erdiren askerlerimiz Prut Nehri kenarında Rusya çarını bütün Moskova askerini sıkıştırarak cömert sıfatlı Rabbimin yardımı

ile adı geçen Çar sulh yapmak için müracaat edip ve tarafından sulha talip olduklarında sulh ve salah kayıtları ve şartları bu şekilde akdedilip kayıt altına alınmıştır ki:

Azak Kalesi nasıl alınmış ise önceden olduğu eksiksiz Osmanlı Devleti'ne teslim oluna ve Tigan ve Komanki ve Sumar ve Mağde ve Yeni Kalesi tamamen yıkıla ve Komanki'nin içinde olan top ve cephanesi tamamen Osmanlı Devleti tarafına teslim eylene ve daha sonra adı geçen yerde iki taraftan kalebina olunmak üzere ve Lehliye ve ona tabi olan Brabaş ve Potgalo'ya ve Kırım Hanı olan saadetli Devlet Giray Han hazretleri tarafına tabi olan Kazaklara bundan sonra müdahale olunmayıp öteden beri nasıl ise bütün ovadan el çekip ve bundan sonra karadan korunan yerlere mallarıyla gelip-giden tacirlerden başka, İstanbul'da elçi adına taraflarından kimse ikamet etmeyip ve bundan önce ve halen ellerinde olan Müslüman esirleri her ne miktar ise, geri Osmanlı Devleti tarafına teslim olunmak üzere ve İsveç Kralı Devlet-i aliyyesinin rahmet kanadının altına sığınmakla bu günden sonra İsveç kralının kendi memleketine emniyet içinde selametle gitmesine katiyen taraflarından engel ve tecavüz olmayıp aralarında düşmanlık bulunur ise karşılıklı sulh olalar ve bundan sonra Osmanlı devleti tarafından Moskova Çarına ve onun tarafından da zapt edilen, korunan yerlere mensup olan reaya ve beraya (Osmanlıya tabi olan vatandaşlar) vesairlerine hiç bir şekilde düşmanlık ve tecavüz olunmamak şart ve ahitleriyle geçen küstahça hareketlerden göz yumulmak üzere Şevketli, azametli, inayetli padişahımızın kemal-i fazl ve kerem-i mulukanelerinden rica ve niyaz olunup, meşru bir şekilde saadet şehri İstanbul'da Yüce Allah'ın izniyle akit ve misak bağlanmak ve her iki tarafa birer suret verilmek mutlak vekâletimiz hasebiyle yazmaya teşebbüs olunup ve adı geçen Çar tarafından teşebbüsün içinde zikredilen şartlar ve kayıtların yapılması için rehinler ve her iki taraftan elde tutulanlar alınıp verildikten sonra askerleri doğru yollarıyla memleketine gitmesine gerek muzaffer Osmanlı askerleri ve gerek Tatar taifeleri vesairelerinden hiçbir ferde engel ve müdahale etmeyip ve zikr olunan maddeler teslim olunup, her iki taraftan ahitnameler okunup verildikten sonra adı geçen Çar tarafından görevlendirilen rehin olmak üzere zafere yakın orduyu hümayun gelip Çar'ın mahrem-ı esrarı (gizli sırları) Hıristiyan ileri gelenlerinin önderi Baron Gancilade Petro Şafro[56] ve Şermet Oğlunun oğlu General Mihayil Petrosoğlu[57] Allah sonlarını hayırlı etsin hizmeti tamamlandıktan

sonra, geciktirmeksizin memleketlerine gitmelerine Devlet-i aliyye tarafından izin ve ruhsat verilmek üzere işbu ferman verildi.

Cemaziyelahirin altısı bin yüz yirmi üç (23 Temmuz 1711)

EK -9

Osmanlı Devletiyle Rusya hükümeti arasında Prut Zaferini müteakip büyük Petro'nun delegeleriyle Osmanlı Devletinin yetkilileri arasında 1125 senesi Şevval ayının ortalarında Edirne'de yapılan sulh anlaşmasının suretidir:

Birinci Madde – Rusya Çarı Polonya içinden askerini yerleşme tarihinden iki aya kadar çıkara. Polonya içinde Rusya askerinden kimse kalmaya ve bu maddelerin imzasından önce yahut sonra adı geçen askerin ulufesini "ben kestim, benim askerim değildir" deyu kalmalarına sebep ve bahane etmeyip elbette iki aya kadar Polonya içinden askerlerini çıkara ve Polonyalının işlerine karışmaya ve hiç bir bahaneyle askerin buradan Polonya memleketine göndermeyip Leh memleketinden tamamen el çeke ve bu mehtanlara imdat etmek yoluyla da olsa Leh'ten ve Leh'le ilgili topraktan geçmeye. Ve Rusya Çarı ve askeri bu protokolden dönmek istediğinde ancak bir defa hepsi Leh hududunun öte kenarından Rusya'ya geçip ve bir daha Leh içinden bu yerlere geçmeye. Fakat İsveç Kralı veya askeri Leh memleketine girip ve Polonyalıyı Rusların aleyhine tahrik ve sapık düşüncelere sevk ederse ve Polonyalı İsveç Kralı ile ittifak üzere olup bu şekilde düşmanların savaşına yardımcı ve yön verici olduğu takdirde Rus askeri ile içine girmek ve düşmanlarının üzerine düşmanlık yapmak geçerli ola. Ve bu hususi devlet-i aliyye ahdi bozmaya hamleylemeye ve bu ifade edilen sebep ile İsveç Kralı ile Rusya Çarı arasında Leh memleketinde muharebe çıkarsa, muharebeden sonra İsveç Kralı askeri ile Leh memleketinden çıkıp gidince Rus Çarı da Leh memleketinde kalmayıp bütün askeriyle çıkıp gide. Ve bir yolla memleketinde Rus askerinden kimse kalmaya ve İsveç Kralı devlet-i aliyye'nin yardım ve dostluğu ile Leh memleketi içinden kendi memleketine geçerken bu bahane ile Rus çarı veya askeri ile Leh içine girmeye.

İkinci Madde -İsveç Kralını devlet her ne zamanda ve her ne yolda göndermek isterse göndere. Müddet ve yol tayin olunmaya ve eğer anılan Kralı Devlet-i aliyye Rusya içinden gönderir ise vilayetine varıp ulaşıncaya

kadar eğer kendisi ve de askerinden ve eğer devlet-i aliyye tarafından yanına koşulan asker Rusya’ya ve Rusya memleketlerine açıktan ve gizli hiçbir şekilde zarar ve ziyan meydana gelmeye. Yine İsveç Kralı gider iken vilayete varıp vasıl oluncaya kadar anılan kral ve askerine ve yanına tayin olunan Devleti aliyye’nin askerine ve Rus Çarı tarafından ve Ruslardan adı geçen çara tabi olanlardan gizli ve açık hiçbir şekilde zarar ve ziyan erişmeye, emin ve selametle gideler. İsveç Kralı vilayetine varıp ulaştıktan sonra öteden Devlet-i aliyye askeri dönüp gelirken de Ruslardan ve Rus çarına tabi olanlardan ağır gizli ve eğer aşikâre hiç bir şekilde zarar ve ziyan erişmeyip emin ve sakin şekilde geleler.

Üçüncü Madde - Ozi suyunun öbür tarafında olan Kazaklar memleketleriyle ve kaleleriyle önceki gibi Rus çarının tasarrufunda olmakla anılan kale ve nehrin beri tarafında olan Kuyu[58] Kalesi ve ona bağlı olan Palangalar (Kuyu) Kalesinin kadim-i sennuri ile Merhum ve Mağfur (Yüce Allah ona rahmet eylesin) Sultan Mehmet Han Hazretleri zamanında sınırlandığı üzere adı geçen çarın idaresi altında ola, bunların başkasından Ozi suyunun beri tarafından Rus çarı el çeke ve anılan nehrin beri yakasına bağlantısı olan Siyece adlı adadan da Rus çarı tarafında kalan Kazak topluluğu açıktan ve gizli Kırım tarafına ve sair devlet-i aliyyeye tabi olan İslam ülkesi ahalisine sulh ve salaha aykırı hiçbir şekilde zarar ve ziyan eriştirmeyeler ve eğer sulha aykırı hareketleri olursa Rus çarı “Onlar Rus değildir, Kazak taifesidir” diye bahane etmeyip haklarından gele ve bu nevi saldırıları defeyleye. Yine Tatar topluluğu Devlet-i aliyye tarafında olan Kazaklar da Rus’a ve Rus tarafında kalan Kazaklara, sulh ve salah hilafına hiçbir şekilde zarar ve ziyan eriştirmeyip sulh salaha mugayir hareketleri olursa Devlet-i aliyye tarafından haklarından geline.

Dördüncü Madde - Azak Kalesi ve Çerkez Kirman Kalesi Devlet-i aliyye’nin sınırı ucunda bulunan serhat kaleleri olup bu iki kalenin arasında kale yapılması karışıklığa ve bozgunculuğa sebep olacağından adı geçen kalelerin arasında iki taraftan da kale yapılmaya. Daha önce Azak Kalesinin Devlet-i aliyyeye teslimi asilerin yok edilmesi esnasında mühimmat koymak için Çerkes Kırman kalesi ile Azak Kalesi arasında Çerkes Kırman toprağı üzerine yapılan kale ve kale gibi bina dört aya kadar yıkıla diye Yusuf Paşa tarafından bu işin yapılması şart olunmakla şimdiye kadar bu şartların tamamı yerine getirilmemiş ise geciktirmeden hepsi yerine getirilip yapıla... Fakat Azak Kalesi Devlet-i aliyye tarafına verilip teslim olunacağı

vakitlerde kale yıkılmış ve adı geçen yıkılmış kale yerinin Azak Kalesi arasında Ten[59] suyundan gayri arası olmayıp, Azak Kalesine tabi olan kalelerden olmakla Devlet-i aliyye önce kalenin yerine kale yapmak arzu ederse bina olmaz.

Beşinci Madde - Azak Kalesi nasıl alınmış ise önceden olduğu gibi arazi ve diğer tamamlayıcı unsurlarıyla beraber teslim oluna, diye vaki olan sulh anlaşması tutanağında yazılı olup ve adı geçen kale Rusya tarafından alındığı zamanda içinde altmış adet Toc Topu varken anılan kale bu defa devlet-i aliyyem tarafından teslim alındığında anılan Toc Topları adı geçen kalede alıkonulmayıp, yerine Teymur Topları kalmakla, sözü edilen altmış Toc Toplar meydana getirilip Devlet-i aliyye tarafına iade olunmak için adı geçen Çar tarafından Devlet-i aliyye’ye teslim oluna. Ve hazır bulunmayanların kıymet ve benzerleri Devlet-i aliyyem tarafına ödene. Ve daha önce zikredilen topların aynı veyahut kıymet-i misilleri verildiğinde Toc Topların yerine, kalan Teymur Topları Rusya çarı tarafına iade edile.

Altıncı Madde - Boğdan sınırında yapılan sulh anlaşması sonrasında Rusya’nın Femanki Kalesi ve Sımar içinde olan Yeni Kalesi yıkıldıktan sonra yerine her iki taraftan kale yapılmak şart olunmakla yine ol şarta uyulup iki taraftan da o yerlerde kale yapılmaya.

Yedinci Madde - Erel ile Sımar suyunun Ozi Nehri’ne kavuştuğu yerden adı geçen suların tam ortasıyla başlarına varınca hudut kesilip Sımar tarafı Devleti aliyyenin idaresinde ola ve yerlerde Devlet-i aliyye tarafından kale ve hisar ve palanga bina olunmaya ve Erel tarafı Rusya Çarının idaresinde ola. Yine çar tarafından da o yerlerde yeniden kale, hisar ve palanga bina olunmaya. Daha önce Prut Nehri kenarında Devlet-i aliyyem ile Rusya çarı arasında yapılan sulh anlaşmasında Azak Kalesi nasıl alınmış ise, önceden olduğu gibi arazi vesair tamamlayıcıları Devlet-i aliyyem tarafına teslim oluna, diye yazılmakla anılan Erel ve Sımar sularının başlarında Ten suyu ve Azak arsında olan arazi Azak Kalesi Rusya eline geçmezden önce Devlet-i aliyyenin zaptında iken ne şekilde sınırlı ve ne taraftan tasarruf oluna gelmiş ise eski durumunda kala. Ancak o yerlerde kale ve palanga var ise o şimdi her kimin zaptında bulunuyorsa onun kontrolünde kala. Moyeş yanlarında olan yurtları da olduğu gibi kala.

Sekizinci Madde - Rusya çarına tabi gerek Rus gerek Kazak ve diğerleri Azak ve Kırım vesair. İslam sınırlarında yaşayanlara hiçbir şekilde saldırı

ve tecavüz etmeyip, esir almayıp ve davar sürmeyeler, gerek gizli gerek aşikâre bir kimseye zarar, ziyan eriştirmeyip ve bu anlaşmaya eşkıyalık ve tecavüzden ve her türlü haddi aşmaktan kat'i şekilde men olunalar.

Sulh şartlarına aykırı durum ve tavırları ortaya çıkarsa açık şekilde, kati şekilde haklarından geline, Devlet-i aliyyem tarafından da Kırım Hanları ve Golgay ve nureddinlerine ve başka sultanlara ve Tatar topluluklarına vesair serhat hakimleri ve zabitlerine tembih oluna ki, onlardan da Rusya çarına ve vatandaşlarına ve memleketlerine az çok asker ile varılmayıp saldırı ve tecavüz yapmayıp ve esir almayıp ve davarların sürüp götürmeyip ve gizli ve açık şekilde zarar ve ziyan vermeyeler. Ve bir türlü rencide edip korkutmayalar.

Bu anlaşmadaki sulh ve salaha aykırı işte bulunanların haberi olmadığında himaye edilmeyip suçlarına göre adaletin ve şer'in gerektirdiği duruma göre haklarından geline ve her iki taraftan bu anlaşmayı delme tarzında anlaşmazlık ortaya çıkarsa Kırım hanları ve Serasker olan Sultanlar ve her iki tarafın serhat idarecileri ve subayları hak ve adalet üzere davayı görüşüp hakkın yerine getirilmesi her iki taraftan sulh anlaşmasının şartlarına riayet olunarak bu ifade edilen ihtilafı ortadan kaldıralar... Ve her iki tarafın serhat hâkimleri ve subayları halledemedikleri işler ortaya çıkarsa Asitane'ye (İstanbul'a) havale edeler. Bu ifade edilen anlaşmazlık mümkün mertebe kısa sürede görülüp çözülmesinde, ihmal ve gecikme olmaya.

Dokuzuncu Madde-Eğer Kalmuk topluluğu Devlet-i aliyyeme tabi Kırım halkına ve Kırıma tabi Çerkes ve Nogaylı'ya düşmanlık edip zarar ve ziyan verirse o anlaşma Kalmukların içinde Ruslardan ve Ruslara tabi olanlardan bir fert bulunmaya. Yine Kırımlıdan ve sair Tatar topluluklarından Kalmuk bahanesiyle Rus'a ve Rusya'ya zarar ve ziyan eriştirmeyeler ve her iki taraftan alınan esir ve hayvanlar geri verile.

Onuncu Madde - Devlet-i aliyye tarafından Kırımlıyla ilgili ortaya çıkan durum için ruhsatımız olmayıp ve bu hususta henüz çarın muradı tarafımızdan bilinmediğinden boş bir vakitte söyleşip her iki tarafın rızaları ile rızalaşıla.

On birinci Madde - Ele alınan tarihe bağlı olarak devam eden yirmi beş sene tamamına yakın bu sulh anlaşmasına müddet tayin edilip ve sulh müddetince ve sulh zamanında yukarıda açıklanan sulh ve salah şartlarını

her iki taraftan tam bir ihtimam ile geçerli tutula ve eğer anılan sürede bozulmadığında sulhun uzatılması murat olunur ise her iki taraf rızalarıyla uzatıla... Ve bu imzalanan sulh ve salah adı geçen çarın malumu olduğunda kabulünü işaret mektubuyla taraf-ı Devlet-i aliyyemden akidname almak için çar tarafından güvenilir elçi tayin oluna, sulh ve salât istikrar bulduğu günkü Cenab-ı Peygamberin hicretinden bin yüz yirmi beş senesi Cemaziyelahir ayının üçüncü günüdür. Anılan tarihten doksan gün tamamına kadar elçi gelip der-i Devlet medarına (İstanbul) ulaşa ve gelen adı geçen elçi, delege rehinler ile beraber, ahidname-i hümayun alalar. Bu tutanak da yazılı olan murattan başka taraflara faydalı ve hayırlı bazı maddeler de iki tarafta arzu edilir ise şartlara, gereken masraf ve karşılıklı dostluğa riayet olunarak çar tarafından gelen elçi ile konuşulup akidnameye konulup yazılması uygun ola. Ve eğer o zamanda taraflardan bir yeni madde akdedilmez ise, halen akdolunan şartları içine alan anlaşma senedi Devlet-i aliyyem tarafından makbul ve mukarrer (kararlaştırılmış ve geçerli) ola.

EK -10

Sulh anlaşmasını müteakip barış şartlarına riayet uyması için Kırım hanına yazılan tebliğname:

Sen ki, işaret edilen sultansın, işbu emr-i şerifim sana ulaşınca eğer Tatar askerlerini avlanmak istedikleri düşmana zarar vermek için Rusya'ya doğru yola çıkarmış isen, kesinlikle bir adım ileri gitmeyip, yanında bulunan bütün Tatar askeriyle bulunduğun yerden geriye dönüp ve eğer henüz yerinden hareket etmemiş isen asla anılan ülke tarafına hareket ve hareket isteğinde bulunmayıp ve Tatar topluluklarından da bir kimsenin gitmesine ruhsat göstermeyip Devlet-i aliyyem ile adı geçen kişi arasında açıklanan minvalde sulh ve barış olduğunda Kırım Vilayeti ve buraya bağlı olan yerlerde bulunan Tatar ve diğer topluluklarına bu anlaşmayı ilan edip yaymayı, anlaşmanın şartlarına aykırı yapılabilecek hareketlerden son derece çekinmek üzere gereği gibi tembih edip vurgulamak konusunda değerli fermanım yazılıp çıkmıştır.

1. Cemaziyelevvel 1123 (1707)

Bir sureti halen Nureddin olan Safa Girayhan'a.

EK-11

İsveç Kralı Demirbaş Şarl'a günlük olarak yevmiye verilen paranın kesilmesi hakkında Bender Valisi Mehmet Paşa'ya verilen emir.[60]

Ozi Valisi olup halen Bender muhafızı olan Vezir Mehmet Paşa'ya ve Bender defterdarına hüküm ki:

Halen Bender'de kalmakta olan İsveç Kralı bundan önce Devlet-i aliyye-i ebedimin himaye kanatları altına iltica ettiğinde,

Hakkında misafiri gereken nazik ev sahipliği için gereğini yerine getirmek üzere tertip olunan tenzil defteri gereğince bu vakte kadar adı geçen krala her gün ihtiyaçlarını karşılaması bahası olarak dört yüz on dört buçuk kuruş verile geldiği hazine-i amirem (devlet hazinesi) defterinde kayıtlı olup, lakin geçerli fıkıh kitaplarından ve meseleleri çözmede hünerli yazarlar tarafından araştırılınca... Cerbi bize sığınmacı olarak geldiğinde ve memleketimizde sadece altı ay kalırsa cizye[61] lazım gelmez. (Bir seneyi tamamlarsa cizye lazım gelir) imam böyle diyor ilahir. Meselenin hikmeti fetvasınca

(1) Cerbi taifesinden darı İslam'a giren sığınmacı bir seneyi tamamlayacak şekilde ikamet ederse üzerine cizye konulmak lazım gelmeğin... Halen adı geçenin üzerine konulmadığı gibi günlük ihtiyaçları bedeli olarak dört yüz on dört buçuk kuruştan ancak elli kuruş verilip kalanının kesilmesi ile yetinmek fermanım olduğundan bu durumda sen ki işaret edilen vezir ve anılan defterdarsın.

İşbu değerli emrim varınca hazine-i amirem defterleri gereğince sözü edilen kraldan günlük geçim tayinat pahası olan dört yüz on dört buçuk kuruştan ancak elli kuruş verilip kalan üç yüz altmış dört buçuk kuruş kesilmek için yazılmıştır.

15 Şevvalin 1123 (1707)

EK-12

Baltacı Mehmet Paşa'nın Midilli'ye tayini hakkında verilen emir:

Edirne Bostancı Başına hüküm ki:

Eski vezir-i azam Mehmet Paşa Midilli Kalesi'ne varıp orda ikamet etmek üzere Hatt-ı hümayun Şevketmakrunem çıkmış olup adı geçeni Midilli'ye

götürmek için işi iyi şekilde bilen kapıcı başlarından ikram ve ünleriyle, iftihar vesilesi Yusuf mübaşir[62] tayin olunduğundan imdi, sanki şerefli emrim sana ulaşınca adı geçenin yanına bir ustabaşıyla on kişilik bostancı koşup, anılan kapucubaşı ile beraber işaret edilen kişiyi Midilli'ye gönderip adıgeçen kalede ikamet etmek Hattı humayun-ı şevketmakrunem gereğince ferman-ı al-i şanım çıkmıştır. Buyurdum ki

15 Zilhicce 1122 (1706)

EK-13

Baltacı Mehmet Paşa'nın Prut sulh anlaşması hakkında tarihçiler arasında değişik fikirler geçerlidir. Bazıları Baltacı Mehmet Paşanın askerlik yönünden Rus ordusunu mahvetmesi lazım geleceğini, siyasi olarak da Rusya'yı zayıf düşürmek için daha ağır şartlar ortaya koyabileceğini nazarı dikkate almayarak Baltacı'yı haklı gösterirler. Bazıları da Baltacı'yı ihanetle değilse de, cehalet ve tamah ile itham ederler. Biz Baltacı hakkındaki tetkiklerimizi Rusya'da ve memleketimizde mevcut en sağlam belgelere göre, tarafsız olarak beyan ettik. Fakat bu konuda gerek memleketimiz ve gerek Avrupa tarihçilerinin düşüncelerini de ortaya koymak arzu ettiğimizden aşağıda onları da sıralıyoruz:

Şimdi Rus Ordusunu mevcut yapısı ile tutmak mümkün olabilse bile bağlanmış olan maddelerin gerçeğe dönmesi büyük ağır şartları ve harpleri gerektirir denilse de esasen bu durum Baltacı'nın zayıf kişiliğinden kaynaklanmıştır.

Netaicul Vukuat

Rus Ordusunun bulunduğu ümitsizlik hali göz önüne alınacak olursa, Ruslar için gayet ağır olan Prut anlaşması Osmanlılar için daha ağır olmuş, Babıâli ağır harp hazırlığında bulunduktan sonra bu seferle ancak geçici bir fayda, şüpheli bir zafer kazanabilmiştir.

Hammer

Bu sulh antlaşmasının imzalanması hususunda Rus Ordusu'nun cesareti mi sadrazamı korkuttu, yoksa Katerina'nın tavsiyesi üzerine gerek kendisine ve gerek maiyetindeki kişilere gönderilen kıymetli hediyelerin mi tesiri oldu? Burasını kestirmek, mümkün değildir.

Brentano.

Sadrazam kendisine takdim edilen 200.000 ruble değerindeki hediyelere dayanamadı. Altı saatlik bir ateşkes yaparak bu esnada sulh şartlarını görüştü.

Bakker

Şu kadar var ki Allah'ın ihsanı olan şu tam galibiyet ve şerefli zaferin tam kıymetini değerlendirmeyi yazmaya himmet ve hazzıyla, başarının servetini iyi kullanılamadığı sözleri de zihinlerde dolaşmakla kurtulamaz. Allah her şeyi daha iyi bilir.

Ata Tarihi.

Bu üstün gelme başarısını kendi tedbirine haylamayı isteyip zannederek, zaferi her zaman eldedir. (çantada keklik) boş kuruntusuyla ve anlaşmayı güvenilir, inandırıcı sağlam bir ipe, sağlam kazığa bağlamaksızın Rusya Askerinin yollarını açıp sanki esas istihkâm idaresini bağlamak zan ve hayaliyle nazlı, edalı bir şekilde Edirne sahasına dönmeye müracaat ettiğinde...

Hadıkatulvüzera.

Petro 1711 de Osmanlılara yeni bir darbe vurmağa çalışırken Prut'ta büyük bir mağlubiyete uğradı. Burada bütün eserleri ve faaliyetleri hatta oba tehlikeye girdi. Fakat eşinin sağlam duruşu ve sadrazamın rüşvetçiliği kendisini bu felaketten kurtardı.

Brukner

Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa Rus Ordusunu imha etmek elinde iken hiçbir şey yapmayarak Çariçenin rüşvetlerine kapıldı. Petro ile Prut'ta bir anlaşma yaptı. Bu anlaşma gerçekten Rusya için zararlı idi; fakat askeri durum göz önüne alınırsa o derece ağır değildi.

Karl Rıterfon Saks

Çar Prut sahillerinde kendisine sayıca üstün bu Osmanlı Ordusu tarafından kuşatıldığı zaman ya esir veya mahvolacaktı. Fakat mukaddesat-i ilahiye anlaşılmaz! Çar burada bir kadının tedbiriyle kurtuldu. Bu kadında

rivayete göre İsveçli bir askerin kızı idi. Çar bu kadını nihayet zevcelik şerefine nail eylemişti. İşte bu kadın, altınlara tutkun olan sadrazamı elmaslarıyla kandırdı, Çar da kurtulmayı başardı.

İsveç Kralı 2. Oskar.

Rus ordusu perişan olacağı bir sırada sadrazamın sulh anlaşmasını kabul etmesini yalnız tamahkârlık duygusuna bağlamak doğru değildir. Baltacı, askeri tecrübelerden yoksun, yapı itibariyle tereddüt eden bir yapıda oluşu ve sonucundan kendisinin sorumlu olacağı harbin gidişatından korkması hasebiyle buna karar vermiştir.

Salaberry

Petro 1711 de kendisini fevkalade yüksek kuvvetlerle çevrilerek hayatı Osmanlıların elinde olduğu halde orduya komuta eden Sadrazamın rüşveti kabul etmesi sayesinde yalnız evvelce zapt ettiği Azak Kalesi’ni bırakacak ve Rusya’nın mukadderatı için pek uygun şartlar altında sulh anlaşması yaparak hayatını kurtarmayı başarmıştır.

York Von Vartenburg.

Bu anlaşma gerçekten Babıâli için faydalı idi; fakat Rusya için daha faydalı idi. Çünkü Çar son derece ümitsiz bir durumda kaldığı halde hayat ve hürriyetini kurtarmayı başarmıştı.

Zoanen Zolvan Gaver.

Petro, anlaşmayı yaptığı gün Abrakızın’a yazdığı mektupta “Memleketi için çalışmaya başladığı tarihten beri” bu kadar fena bir durumda kalmadığını beyan ediyor, fakat “karşılaştığı kayıpların diğer taraftan” koruduğu fetihleri güçlendirmeye hizmet edeceğini de ilave ediyor.

Valizeveski.

Bu esnada kral Büyük Frederik bir gece konağımıza yakın memleketin ileri gelenlerinden birinin evine gelip bizi yanına davet etti Ve acaba Osmanlı Devletinin birkaç sene (cenk ve) harp etmeye niyetleri var mıdır? Diyerek sözü başka tarafa yöneltip ve yüz yirmi üç (1711) tarihinde Prut Suyu kenarında planlandığı üzere baskı yapılan Rus çarı alınıp esir edilmesi mümkün iken niçin müsamaha olundu? Diye soru sorulunca “Adı geçen

olayda Devlet-i aliyye'nin dört kral ile on yedi sene devamlı şekilde savunma ve mücadele ettiği vakitlerden çok uzak olmadığına binaen öyle etrafı açık yerlerde reaya ve bereya'nın ayağa düşmesi Cenabı Hüdavendigarın uygun göreceği bir iş olmayıp soyut olarak saldırının püskürtülmesi ve İskender ordusunu önlemek gibi Seyli Arîmi engellemek için tez zamanda serasker tayin edilmişti. Adı geçen çar kendinin kötü işi belasına tutulup ağaç yaprakları yemek gibi sıkıntılara duçar olmakla aman dileme konusunda hızlı davranıp etrafıyla beraber Azak Kalesini hemen teslim etmeyi El-afun zekabu zafer "affetmek zaferin zekâtıdır" manasınca ricasına müsaade yolunu açma (çarın ve askerlerinin) padişahların cömertlik hasletine yakışan işlerdendir" diye cevap verilip, sanki kabul şeklinde sukut etti. Ama Rusyalıdan hatırı son derece kırılmış olmakla dört yıl önce mazhar oldukları af ve karşılık beklemeden gösterilen iyilikten dolayı hala pişman ve canı sıkıldığını ihsas etmiştir. (hissettirmiştir) .

Sefaretname-i Ahmet Resmi.

Bununla birlikte kadınlar ve yaralılarla dolu bulunan Rus ordugâhında büyük bir dehşet hâkim oluyordu. İşte ordugâhında bütün cesaretleri Rusya'nın müstakbel imparatoriçesi Katerina'nın ikazı akıllarını başlarına getirdi. Para ve mücevherat ne bulabildi ise topladı. Bunu sadrazama hediye olarak takdim etmek üzere özel bir heyet gönderdi. Bu heyete Türkler her ne isterlerse razı olmaları tembih edilmişti.

Rambo

Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa kendisine Çariçe Katerina tarafından gönderilen hediyelere kapıldı. Karlofça anlaşmasının utancını Falçı anlaşması ile temizlerim zannında bulundu.

Lajonkiyer

Katerina'nın sadrazama gönderdiği hediyeler Petro'yu kurtarmış ve Rusya için herhalde uygun, faydalı olmak üzere Prut anlaşması akdolunmuştur.

Johan Bluviç

Katerina aracılık etti. Ricaları ve vaatleri hatta ordudan toplayabildiği altınları ve mücevherleriyle ümit edilemeyecek şartlar dâhilinde çarı

kurtardı.

Filiks Zolyen

Petro artık kendisini mahvolmuş sayıyordu. Fakat zevcesi Katerina onu kurtardı. Rus ordugâhında ne kadar altın bulabildi ise hepsini mücevherleriyle beraber Osmanlı Ordusu komutanına gönderdi. Sadrazam bu bahşişi alınca müzakereye razı oldu. Petro'nun askeri ile beraber çekilmesine razı oldu.

Male

Çar, Prut sahillerinde öyle helak olmuş bir durumda kalmıştı ki, Sadrazam Çariçe'nin hilelerine kapılmasa idi Rus ordusu son neferine varıncaya kadar yok olacaktı.

Deriyo

Petro silahı teslim etmekle yalnız bir yönden (o da Karadeniz'den) maksadının gerçekleşmesine muvaffak olamayacaktı. Diğer noktalarda ise istediği gibi hareket etmekte serbestti. Petro mağlup olmuştu. Fakat esir ve telef edilmiş olsa idi kendisi için topraklarını genişletme emelleri, denizlere ulaşma ve yapacağı ticaret faaliyetleri, medeniyet, şan ve şeref... Hâsılı her şey mahvolmuş olacaktı.

J. Anu Şenşu

[1]- **Raşit Tarihi** C. 3

[2]- "Gözbekçiler Odası tarafından Kalaylı Ahmet Paşa, nümayan (görünen) olup, eline Muhr-ü Hümayun teslim ve sırtına sadrazamlık kaftanı giydirilerek ikram olundu. Bu durumdan kimsenin haberi olmadığından hepsini bir hayret duygusu kaplayıp Eflatun gibi yüksek düşünen(!) padişahın akıl ve değerlendirme durumuna bir delil kabul ettiler, suphanallah. **Raşit Tarihi** c-3 s.142

[3]- Osmanlı’da önceleri sefer sırasında çalılık ve ormanlık yerleri temizlemek, yol açmak, çadırları kurup kaldırmak, yükleri bindirip indirmekle, sonraları kızlar ağasına bağlı olarak sarayı korumak ve sarayın dış hizmetlerini yapmakla görevli kimse. Y.N.

[4]- **Raşit Tarihi** Cilt 3 Sayfa 134

[5]- Osmanlı donanmasında kullanılan geleneksel savaş gemisi. Kürekle gidebilen, tek direkli ve yelkeni sadece hız artırmada yardımcı olarak kullanılan bir gemidir. Y.N.

[6]- Huddam, bazı kişiler tarafından çağrılan, çağrıldığı zaman gelen, istenilen bilgileri veren cinlere denir. Y.N.

[7]- Osmanlı’da sadece vezirlerin giymesine izin verilen kesik koni şeklindeki heybetli kavuğun adı. Y.N.

[8]- Protokolde. Y.N.

[9]- “Din ve devlet işlerine dimağ iktidarı olmayıp, o sebepten bulunduğu makama geldiğinden beri her işi hile ve cinliğe mebni (kurulu) olduğundan asla kendisinden iyi şekilde anılmasına sebep olacak bir işte başarılı olamayıp, gasp etmek suretiyle biriktirdiği mallarla Karun gibi zengin olmaya özenir ve padişahın kulağına gitmesi için halk arasında kendisiyle ilgili övücü konuşmaların yayılmasını sağlar. İşlerin yürütülmesini, kendisine bağlı olanlarına bırakmakla beraber etrafındaki hak etmeyen kişilere bile zeamet ve tımar, “Vezirine cömert devletlidir” desinler diye Zeyd ve Amr’e (Ahmet’e Mehmed’e) padişahın arzusu olmaksızın yüzer, ellişer akçe ile vazifeler verme gibi yersiz atalar (lütuflar) ve halife kesesinden cömertlikler ederek devlet mallarını han-ı yağmaya döndürüp... (Raşit Tarihi C3 S.192) İdari işlerin cahiller elinde kaldığına yüreği kan ağlayan pek çok kimse vardı. Hatta 3. Ahmet’in Başkâtibi Zühtü Bey bu halden gönlü kan ağlayarak: Bu gidişle gelir zeval mülke. Çünkü cahil girer bütün seleke (işlere) demişti. **Afsa Tarihi** C.4 S.209

[10]- İdari işlerin cahillerin ellerinde kaldığına içleri kan ağlıyan pek çok ehliyetli kimse vardı. Hatta Üçüncü Ahmet'in Başkatibi Zühtü Bey içi kan ağlayarak: "Bu gidişle gelir zeval mülke, Çünkü cahil girer bütün silke" demişti. **Ata Tarihi** Cilt 4 Sayfa 209

[11]- **Mikeşek Mektupları** 29 Teşrin-i sani 1717 (Kasım)

[12]- Osmanlı tarihlerinde Akbıyık Petro ve Deli Petro adlarıyla yazılmaktadır.

[13]- Valizoski, **Büyük Petro**. Brukner, **Büyük Petro**

[14]- Brenteno, **Büyük Petro**

[15]- Madde 12- Moskova taifesinin avamları ve ruhbanları Kudus-i Şerife gidip ziyaret yerlerini ziyaret etmeye izin ruhsat ola ve ziyarete gidenlerden Kuds-i Şerif'te ve başka yerlerde gümrük harcı talep olunmaya... **Muahedeler Mecmuası** Cilt. 3

[16]- Osmanlı Tarihlerinde Demirbaş lakabıyla meşhurdur.

[17]- Hammer, **Osmanlı Devleti Tarihi**. C. 13

[18]- Adı geçen maddelerin tamamını, anılan Mehmet Efendi sefirlik sorumluluğuna alıp, adı geçen Kral da, daha sonra Devlet-i Aliyye'nin dostuna dost, düşmanına düşman olmak üzere diğer Hıristiyan milletler gibi Asitane'de (İstanbul'da) bir balyosu (temsilcisi) mukim olmak ve iki tarafın tüccarlarının mallarının Rusum olan gümrüklerini vermek şartıyla gelip-gitmeleri ve İsveç'linin Cezayirlilerin elinde kalan bu filolarının kurtulmasını ve Leh kralı Stanislav ve Moskova ve Nalkıran'a havadar olan Lehliye itaat ve inkıyat (boyun eğme) ve Leh memleket içinden Moskovalıyı kovdurup uzaklaştırmak için askeriyle imdada (yardıma) gelmek ricasını içine alan, gerek İsveç kralı, gerek Stanislav Kralı bu hususlar için özellikle Osmanlı Devletine bir elçi göndermek üzere niyet ve isteklerini açıklayan yazı ile adı geçen elçi iade edilip "

Raşit Tarihi. C.3 S.393–394

[19]- **Raşit Tarihi**. C.3 S.296

[20]- **Raşit Tarihi** C.3 S.301

[21]- Paşanın ekonomik işlerini yürüten yardımcısı

[22]- Zeyl No: 4

[23]- Oçakof 13 Temmuz 1709

[24]- Şevvalin ilk günleri 1121

[25]- Zeyl Vesika 10

[26]- **Raşit Tarihi** C.3 S.303

[27]- **Raşit Tarihi** C.3 S. 311

[28]- Volter, **12.Şarl**, fasıl 5

[29]- **Raşit Tarihi** C.3 S.317

[30]- “Adı geçen vezir hazretleri fazıl ve kâmil olmasına rağmen dış işlerinden tamamen habersiz olduğundan”

[31]- Numan Paşa Hazretlerinin devlet yapısına aykırı durum ve tavırları Padişahın sıkıntı ve heyecan duygusuna kapılmasına sebep olmaktadır. Dışarıdaki vezirlerden görülse bile ancak bu kadar devlet geleneğinin dışında hareket eder. Bir ecnebi (yabancı) getirip din ve devlet işlerini ona emanet etmekten ise, her ne kadar bir takım kusurları olmuşsa da, hayatının başını ve devamını bildiğimiz, kendi (çırağımız) ışığımız altında olan, gerektiğinde terbiyesini verebileceğimiz adı geçeni (Baltacı Mehmet Paşa) şimdilik sadrazamlığa getirmek en iyisidir deyu karar verilip mutasarrıf olduğu Halep'ten davet... **Raşit Tarihi** C.3 S.332

[32]- **Raşit Tarihi** C.3 S.338

[33]- Hatta Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa Midilli’ye sürüldükten sonra da yine böyle bir ihtiyaç hâsıl olmuş, kendisine şu hüküm yazılmıştı: “Daha önce sadrazam olan Mehmet Paşa’ya hüküm ki;

Sen ki adı geçen vezirsin, miriye olan borcunu tamamen ödedikten sonra her halukarda (mutlaka) bir miktar akça da tedarik edesin ve hazine-i amiremin tamamlanması için Hattı Hümayun (Devlet yazısı) şevket mahronem (Şevketli) yazılıp zikredilen konu için hemen tayin edilip gönderilmekle emir-i şerifin vardığında devlet kasasına olan borcunu tamamıyla yerine getirip ondan ayrı olarak fermanım olduğu üzere behemahal (mutlaka) bir miktar akça da tedarik ederek gönderilen mübaşir vasıtasıyla acele olarak devlet hazinesine teslim ettiresin” diye yazılmıştır.
30 Şevval 1123 – 10 Aralık 1711

[34]- Yusuf Paşa daha sonra affedilmiş, Kandiya valisi sabık (eski) Vezir Ahmet Paşa'nın yerine tayin olunmuştu. Ahmet Paşa da hırs ve tama işareti olarak da bütün kilise mücevherlerini hacze kalkışması, şamdanlıklarla buhurdanlıklarından beygirine gem ve özengi yaptırması yüzünden azl edilmişti. **Hammer Tarihi** C.13 S.233

[35]- Volter **18.Şarl**, Fasıl 5.

[36]- Klaçkos, **Şark Meselesi'nin Tekâmülü** (Redo Dedomond'da bir makale) Karl Rıterfon Saks**, Osmanlıların İnhitatı Tarihi** 85

[37]- Obiçini, Tuna ve Romanya Eyaletleri

[38]- Volter,**12.Şarl**,Fasıl 5.

[39]- **Raşit tarihi** C:3 sayfa 349

[40]- Baş darde-i Humayun

22 İmray veya çektiri.

27 Kalyon, mürettebatı 1600 Levend

30 Kalite, beherinin mürettebatı 220 Levend

60 Fırkate beherinin mürettebatı 70 levend

100 Kancabaş beherinin mürettebatı 7 Levend

239 Toplam 1897 Toplam

[41]- Donanmada İsveç askeri bulunduğuna dair tarihlerde hiçbir kayıt yoktur. Fakat Divan-ı hümayun defterlerinde (119.Defter) Şarl'ın Osmanlı ülkesinden çıkarılması ve hatta İsveç Kralı'nın maiyeti efradından (yanında bulunan fertlerden) hiçbir ferdin İstanbul'a geçmemesi emrolunduğu zaman donanmadaki İsveç Generalinin de iadesi emrolunmuştur ki, bu emirin sureti (fotokopisi) aşağıdaki şekildedir:

Kaptan paşaya hükum ki, (emir ki) hala donanmayı humayunda olan İsveç generali ile ne miktar İsveçli var ise cümlesinin (hepsinin) hala Bender'de beklemekte olan İsevi Emirlerin iftihar vesilesi hiristiyan büyüklerinin iftihar vesilesi olan İsveç Kralı dostumuz Karlos (Allah akıbetini hayırlı ve parlak eylesin...) yanına gönderilmeleri mühim ve gerekli olmakla....

[42]- Valizevoski, **Büyük Petro** S.553

[43]- Tir-keş (Ok-çekilen) inaslı hafifletilmiş şeklidir

[44]- Brentano, **Büyük Petro** S.101

[45]- Bu mektup imparator sarayında muhafaza edilmektedir.

[46]- **Hatırat 1716** C. 1 S. 79

[47]- Volter, **12. Şarl** Fasl 0.

[48]- Volter, **12.Şarl.** Fasıl 5.

[49]- Valizevoski, **Büyük Petro** S.367

[50]- Baker, **Genel Tarih** C.7 S 124

[51]- **Raşit Tarihi** 361 – **Vasıf Tarihi** S. 164

[52]- Ozi, Dinester Nehri, Ozi Kalesi, Uçakof Kalesi.

[53]- Geliri yirmibin akçeden yüzbin akçeye kadar olan dirlik.

[54]- Poltava, Baltun.

[55]- Boğ Nehri

[56]- Piyer Şafirof

[57]- Şermetiyef'in torunu Mişel Boris.

[58]- Kiyef.

[59]- Don Nehri.

[60]- Daha sonra başka bir emir gönderilerek paranın eskiden olduğu gibi verilmesi tenbih edilmiştir.

[61]- İslâm devletlerinde zımni statüsündeki Müslüman olmayan azınlıkların erkek nüfusundan alınan Şer'î vergilerdendir.

[62]- Bir emri merkezden taşraya götürüp tebliğ eden kişi...